

Univerzita Hradec Králové

Ústav sociální práce

Dítě jako účastník domácího násilí

Bakalářská práce

Autor: Nikola Kašíková

Studijní program: B6731 Sociální politika a sociální práce

Studijní obor: Sociální a charitativní práce

Vedoucí práce: JUDr. Miroslav Mitlöhner, CSc.

Zadání bakalářské práce

Autor:	Nikola Kašíková
Studium:	U13177
Studijní program:	B6731 Sociální politika a sociální práce
Studijní obor:	Sociální a charitativní práce
Název bakalářské práce:	Dítě jako účastník domácího násilí
Název bakalářské práce AJ:	The children as a participant of domestic violence

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Definice domácího násilí, druhy domácího násilí, znaky domácího násilí, formy domácího násilí, domácí násilí v rodině, domácí násilí zaměřené proti dětem, dítě jako svědek domácího násilí, dítě jako oběť domácího násilí, dopady domácího násilí na děti, vliv domácího násilí na emoce dítěte, vliv domácího násilí na kognitivní jednání dítěte, vliv domácího násilí na chování dítěte, vliv domácího násilí na sociální vztahy dítěte, Škola a domácí násilí, prevence, poradenské služby ve školách a školských zařízeních. Zvolené metody a techniky: konzultace s preventistkou z městské policie o pohledu domácího násilí na školách a průzkum na pedagogicko-psychologických poradnách a možné konzultace s výchovnými poradci

DUNOVSKÝ, Jiří, Zdeněk DYTRYCH, Zdeněk. MATĚJÍČEK a kol., 1995. Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě. 1. vydání. Praha: Grada Publishing. ISBN 80-7169-192-5. DUŠKOVÁ, Zora, nedatováno. Vliv domácího násilí a agrese na dítě. In: Asociace neúplných rodin, o. s. ©2011 [online]. [cit. 2013-02-09]. ELLIOTOVÁ, M. Jak ochránit své dítě. 3. vydání, Praha: Portál, 2000 NAUGHTON, Barbara. Tati, prosím ne!. Vyd. 1. Frýdek-Místek: Alpress, 2010, 281 s. Klokan (Alpress). ISBN 978-80-7362-584-9. CONWAY, Helen L. Domácí násilí: příručka pro současné i potenciální oběti se zákonem č. 135/2006 Sb. platným od 1. ledna 2007. 1. vyd. Překlad Jana Mandelíková. Praha: Albatros, 2007, 158 s. Albatros Plus. ISBN 978-800-0015-507. ČÍRTKOVÁ, Ludmila a Petra VITOUŠOVÁ. Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů: příručka pro pomáhající profese. Vyd. 1. Praha: Grada, 2007, 191 s. ISBN 978-802-4720-142.

Garantující pracoviště:	Katedra sociální práce a sociální politiky, Ústav sociální práce
Vedoucí práce:	JUDr. Miroslav Mitlöhner, CSc.
Oponent:	Mgr. Lucie Smutková, Ph.D.
Datum zadání závěrečné práce:	4.12.2014

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně pod vedením vedoucího bakalářské práce a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Pardubicích dne 21. 6. 2017

.....

Podpis

Poděkování

Děkuji JUDr. Miroslavu Mitlöhnerovi, CSc. za odborné vedení při zpracování mé bakalářské práce, za jeho cenné rady a připomínky.

Dále bych chtěla poděkovat své rodině a všem, kteří mě při psaní mé bakalářské práce a po celou dobu studia podporovali. Velmi si vážím jejich morální podpory a pomoci.

Nikola Kašíková

Abstrakt

KAŠÍKOVÁ, Nikola. *Dítě jako účastník domácího násilí*. Hradec Králové, 2017. Bakalářská práce. Univerzita Hradec Králové, Ústav sociální práce. Vedoucí práce: JUDr. Miroslav Mitlöhner, CSc.

Bakalářská práce *Dítě jako účastník domácího násilí*, se zabývá problematikou domácího násilí, jehož častým svědkem bývá nevinné dítě. Toto téma je v současné době ve společnosti velmi zmiňované. Zaměřuje se na vymezení pojmů domácí násilí, jeho znaky, formy, včetně charakteristiky obětí. Dále se věnuje oblasti prevence násilí na dětech, poskytované ve školách, poradenských a školských zařízeních.

Bakalářská práce se dělí do dvou částí, teoretické a praktické. V teoretické části jsou na základě odborné literatury a informačních zdrojů charakterizovány základní pojmy týkající se domácího násilí, jeho obětí, je zde definováno dítě - jako účastník domácího násilí. Pozornost je věnována prevenci domácího násilí, jejíž součástí jsou preventivní programy, opatření, služby a jiné formy pomoci poskytované školou, psychologickou poradnou, krizovými centry a výchovnými zařízeními. A postoj těchto institucí k problematice prevence domácího násilí.

V praktické části jsou uvedeny konkrétní poznatky a údaje získané prostřednictvím průzkumného šetření; informace o tom, jak se k otázce domácího násilí staví základní škola, výchovní poradci, policie, intervenční centra. Jak zabezpečují prevenci, medializaci problému domácího násilí, aby se díky dobré informovanosti veřejnosti, učitelů, lékařů, rodiny a dětí, předcházelo událostem mající znaky domácího násilí.

Klíčová slova:

Domácí násilí, oběť, dítě, poradenství, prevence a preventivní programy

Abstract

KAŠÍKOVÁ Nikola. The children as a participant of domestic violence. Hradec Králové, 2016. Bachelor Degree Thesis. University of Hradec Králové, Institute of Social Work. Leader of the Bachelor Degree Thesis: JUDr. Miroslav Mitlöhner, CSc.

The bachelor thesis deals with the issue of domestic violence and the innocent child as its common witness. Nowadays, this issue is an increasingly mentioned topic in the society. The thesis provides a definition of the concept of domestic violence, its signs, forms and the characteristics of its victims. Moreover, the thesis is devoted to a prevention of violence against children that is provided in schools and in counselling and educational centres.

The bachelor thesis is divided into two parts, theoretical and practical. In the theoretical part, characteristics of domestic violence, its victims and the child as the participant in domestic violence are provided based on the reference books. The thesis focuses on the prevention of domestic violence which is a part of the prevention programmes, services and other forms of help provided by schools, psychological counselling centres and educational centres. The position of these institutions towards the issue of prevention of domestic violence is discussed.

The practical part deals with specific findings and data collected through the survey. It provides information about the position of elementary schools, educational consultants, police and intervention centres towards this issue. It deals with the techniques that these institutions use to provide prevention and medialization of this issue to prevent the occurrence of domestic violence thanks to an awareness of the public eye, families and children.

Keywords: Domestic violence, child, sacrifice, prevention and preventive programs

Obsah

Úvod	9
Teoretická část	11
1 Domácí násilí.....	11
1.1 Definice domácího násilí	11
1.2 Znaky domácího násilí	12
1.3 Cyklus domácího násilí	14
1.4 Příčiny domácího násilí	17
1.5 Formy a druhy domácího násilí.....	20
1.6 Souhrn.....	22
2 Oběti domácího násilí.....	26
2.1 Ženy jako osoby ohrožené domácím násilím	26
2.2 Muži jako osoby ohrožené domácím násilím	28
2.3 Děti jako osoby ohrožené domácím násilím.....	30
2.4 Senioři jako osoby ohrožené domácím násilím.....	32
2.5 Osoby zdravotně postižené jako osoby ohrožené domácím násilím	33
3 Dítě jako účastník domácího násilí.....	35
3.1 Dítě jako přímá oběť domácího násilí	36
3.1.1 Dítě jako oběť tělesného týrání	36
3.1.2 Dítě jako oběť psychického násilí	38
3.1.3 Dítě jako oběť systémového násilí	40
3.1.4 Dítě jako oběť zanedbávání.....	41
3.1.5 Dítě jako oběť sexuálního zneužívání	41
3.2 Dítě jako svědek domácího násilí.....	43
3.3 Dopady domácího násilí na děti	44

3.4	Typické znaky dítěte žijícího v domácím násilí	47
4	Škola a domácí násilí	49
4.1	Role pedagoga	50
4.2	Poradenské služby ve školách a školských zařízeních	52
4.3	Prevence (preventivní programy)	53
4.4	Primární prevence	54
	Praktická část	56
5	Průzkumné šetření	56
5.1	Stanovení výzkumného cíle, výzkumných a tazatelských otázek	56
5.2	Hlavní výzkumná strategie / metoda výzkumu, technika výzkumu .	57
5.2.1	Výzkumná strategie / metoda - kvalitativní metoda	57
5.2.2	Výzkumná technika – polostrukturovaný rozhovor	58
5.3	Výzkumný soubor	58
5.4	Výsledky průzkumného šetření	59
5.5	Popis organizace a průběh výzkumu	63
5.5.1	Časové vymezení výzkumu	63
5.5.2	Způsob práce s diktafonem	63
5.5.3	Způsob přepisu dat a jejich zpracování	64
5.6	Závěry šetření	64
	Závěr	67
	Seznam použité literatury	69
	Internetové zdroje	73
	Seznam tabulek a obrázků	75
	Seznam použitých zkratk	75
	Seznam příloh	75

Úvod

„Bůh zajisté chce, aby mezi námi byla namísto násilí láska, namísto hádek prostota víry, místo roztržek společná snášenlivost.“ Jan Amos Komenský

Násilí páchané na dětech či v jejich přítomnosti je celosvětovým problémem a aktuálnost této problematiky je velmi vysoká z důvodu velkého výskytu tohoto jevu. V České republice jsou dle odborných odhadů týrány tisíce dětí, velmi málo případů týrání je však odhaleno a trvá tak po celé dětství dítěte. Přitom dítě je jako prázdná, čistá nádoba, do které dospělí nalévají to, co si s sebou odnese do života, dítě vše kolem sebe vstřebává a učí se. Pokud je svědkem násilí nebo jeho obětí, není schopno se samo dovolat pomoci. Zpravidla ještě netuší, že je zneužíváno, co si k němu mohou ostatní dovolit a co jim ono může tolerovat. Použila bych přirovnání – tak jako mladý stromek potřebuje oporu, aby dobře a rovně vyrostl, tak i dítě potřebuje pomoc rodiny, školy a okolí, aby z něj vyrostl zdravě sebevědomý člověk.

Téma bakalářské práce jsme si zvolila ze dvou důvodů. Jedním je moje osobní zkušenost, která mě dost silně ovlivnila. Od útlého věku vyrůstám bez otce, pouze s matkou. Otec byl výbušné, vznětlivé povahy a jeho chování vůči nám nebylo dobré. Byla jsem svědkem páchání fyzického násilí. Nedokázala jsem si takové chování vysvětlit, v té době ještě nebyly takové možnosti pomoci obětem a prevence. Násilí v rodině bylo spíše tajemstvím, o kterém nikdo z rodiny nehovořil. Druhým důvodem byla snaha se s touto problematikou blíže seznámit, doposud se mi tato možnost naskytl pouze na praxi v dětských domovech a integračním centru Kosatec. Zajímalo mě, zda a jak se o této problematice hovoří na základních školách a v poradnách. Co si děti o domácím násilí myslí, zda vědí, kam se obrátit o pomoc. Této problematice bych se chtěla věnovat i v budoucnu při výkonu svého povolání a získané poznatky v praxi využít v oblasti prevence násilí na dětech.

Teoretickou část tvoří čtyři kapitoly a pátá je věnována výzkumnému šetření, výsledkům a závěrům. V první kapitole jsou vysvětleny pojmy týkající se problematiky

domácího násilí. Druhá kapitola je zaměřena na oběti domácích násilí. Třetí kapitole se zabývá dítětem - jako účastníkem domácích násilí. Ve čtvrté kapitole je popsána prevence, preventivní programy a poradenské služby poskytované na školách, školských zařízeních a centrech, kam se lze obrátit pro kvalifikovanou pomoc. V páté kapitole se zabývám výzkumným šetřením, kde zjišťuji formou tazatelských otázek, dotazníků, jak a kým je prováděna prevence na školách, jakou úlohu v této problematice zaujímají učitelé, jak postupují poradny při zjištění domácích násilí na dítěti, zda se děti setkaly nebo rozpoznají znaky domácích násilí. Odpovědi respondentů na otázky rozhovorů vyhodnocuji.

Hlavním cílem této práce je přiblížit problematiku domácích násilí, jehož účastníkem je dítě a pomocí odborné literatury známých autorů podat ucelený (teoretický) pohled na sledovanou problematiku. Výzkumným cílem práce je zjistit, jak hodně se o problému domácích násilí hovoří mezi žáky základních škol. Jak dalece jsou informováni učitelé, pedagogičtí a výchovní pracovníci jakou úlohu v této problematice zaujímají. Jaká přijímají opatření, pomocí nichž případy domácích násilí efektivně eliminují. V praktické části bylo velmi přínosné si ověřit fakta teoretická. Téma dítě – jako účastník domácích násilí je oproti minulosti a době mého dětství mnohem více medializované, zájem společnosti o tuto problematiku stoupá. V praxi existuje již kvalifikovaná pomoc a více prevence, která je schopna ještě „v zárodku“ tento špatný společenský jev omezit.

Teoretická část

1 Domácí násilí

„Domácí násilí je nejrozšířenější formou násilí vůbec, přičemž je současně formou nejméně kontrolovanou a co do své frekvence a závažnosti nejvíce podceňovanou.“

H. J. Schneider

1.1 Definice domácího násilí

V současné době existuje mnoho definic domácího násilí. Přesné vymezení domácího násilí a jednotná terminologie se nevyskytuje ani v mezinárodně platných dokumentech, vnitrostátních právních úpravách a zahraniční odborné literatuře. Je racionální, že definice jsou si příbuzné a v něčem se opakují, vždyť jsou kopií pro určitý jev s mnoha shodnými a typickými znaky.

Domácí násilí v roce 1985 popsala Rada Evropy v širším slova smyslu takto: *„Násilné chování v rodině zahrnuje jakýkoliv čin, nebo opomenutí, spáchané v rámci rodiny některým z jejích členů, které podkopávají život, tělesnou nebo duševní integritu, nebo svobodu jiného člena stejné rodiny, nebo vážně poškozují rozvoj jeho osobnosti.“*(Matoušková, 2013 s. 23)

Podle Střílkové a Fryštáka definice domácího násilí zní takto: *„Opakované násilné jednání nebo opakované vyhrožování násilným jednáním, v důsledku kterého dochází nebo hrozí, že dojde k nebezpečnému útoku proti životu, zdraví, svobodě, nebo lidské důstojnosti, mezi osobami, které jsou či byly spolu v intimním, rodinném či jiném obdobném vztahu, žijí ve společně obývaném domě či bytě (...) a lze mezi nimi jednoznačně identifikovat osobu násilnou i ohroženou, proti níž takové útoky nebo výhrůžky útokem směřují.“* (Střílková, Fryšták 2009 s. 13)

Z pohledu sociální práce se domácí násilí definuje jako: *„Domácí násilí zahrnuje všechny formy fyzického, sexuálního a psychického týrání ve všech druzích blízkých vztahů, včetně vážných pohrůžek použití podobného násilí. Partneri nebo osoby blízké*

mohou žít ve společné domácnosti, mohou být rozvedeni, mohou žít odděleně, anebo spolu dlouho, či dokonce nikdy nežili. Ve většině případů jde o násilí páchané muži vůči ženám (vlastním manželkám, družkám, partnerkám), někdy i vůči dětem a prarodičům.“ (Matoušek, 2010 s. 277)

Další vymezení pojmu domácího násilí udává Úlehlová, která uvádí: *„Domácí násilí je fyzické, psychické, sexuální či ekonomické násilí mezi blízkými osobami žijícími společně v jedné domácnosti. Domácí násilí zahrnuje všechny formy fyzického, psychického, sexuálního a ekonomického násilí, pro které je charakteristické opakování, dlouhodobost a zvyšující se tendence jednotlivých incidentů.“* (Úlehlová, 2009 s. 11)

Obecně můžeme říci, že za domácí násilí můžeme považovat jakékoliv jednání, která má za cíl uplatnění moci nebo kontroly nad osobou blízkou. (Martinková, 2001)

1.2 Znaky domácího násilí

I když se v rodině objeví jakýsi násilný incident, nemusí se ihned jednat o domácí násilí. „Jedna facka domácí násilí nedělá.“ Aby se skutečně jednalo o domácí násilí, musí být uskutečněny všechny čtyři definiční znaky domácího násilí (Šedivá, Ševčík, Štěrbová, Vedra, Vitoušová, 2007). V případě, že některý z těchto znaků chybí, jedná se o jinou podobu rodinného problému, než představuje domácí násilí. Může se ovšem i stát, že zbývající a chybějící znak bude v budoucnosti doplněn a proces domácího násilí bude spuštěn.

První projevy domácího násilí jsou často nenápadné. Můžeme obecně říci, že většina obětí nedokáže přesně určit, co bylo tím prvním spouštěčem mechanismu a kdy vlastně násilí ve vztahu začalo. (Střílková, Fryšták, 2009)

K charakteristickým znakům domácího násilí patří:

a) soukromí (domov) jako místo, kde dochází k domácímu násilí

Z pojmu „domácí násilí“ je zjevné, že násilí probíhá mezi aktéry, kteří jsou nebo byli v rodinném nebo obdobném vztahu. K útokům nejčastěji dochází v soukromí za zavřenými dveřmi mimo veřejnost. Uskutečňuje se nejčastěji ve společném domě či bytě, tedy v prostoru, kam nedosahuje veřejná kontrola a jedná se o skryté páčání. Oběť je izolována od možnosti pomoci zvnějšku a je izolována i od rodiny a příbuzných. Široké okolí, ale i blízcí a přátelé obětí domácího násilí většinou ani netuší, že se v jejich okolí toto násilí objevuje. Jediným svědkem domácího násilí bývají často pouze děti, které se tak stávají také nepřímou obětí. (Ševčík, Štěpánková, 2011)

b) opakovanost, dlouhodobost a postupný nárůst intenzity násilných incidentů

Domácí násilí není krátkodobou záležitostí, ale jedná se o záležitost dlouhodobého charakteru. Nejedná se o jednorázové hádky. Charakterizuje se též specifickou dynamikou. Domácí násilí zpravidla začíná opakujícími se útoky proti lidské důstojnosti (mnohdy ve formě verbální agrese), kdy se jedná o výhrůžky, ponižování, zastrašování a vyhrožování. Dále ve formě sociálního izolování či omezování a teprve postupně přechází v útoky proti zdraví.

Fyzické násilí se z počátku projevuje drobnějšími útoky na partnera. Tyto útoky zatím nepřesahují intenzitu trestného jednání, což může vést ke zlehčování situace ze strany policistů i oběti samotné. Oběť je násilným jednáním agresora (tyrana) překvapena a snaží se omlouvat jeho násilné chování. Stupňování intenzity násilí postupně vzrůstá a také dochází ke zkracování intervalu mezi jednotlivými konflikty. Čím dál častěji se objevují násilné incidenty a pachatel nechodí daleko pro ránu. Pachatel netýrá svou oběť neustále, ale dochází ke střídání násilného chování s obdobím klidu, kdy se pachatel omlouvá a chová se slušně. Nicméně se situace začne brzy znovu opakovat a to s vyšší intenzitou. (Čírtková, 2004)

c) jasné a neměnné role mezi aktéry

Je tedy zcela očividné, kdo je osoba ohrožená a kdo je osoba násilná. U osob sobě blízkých, je jasné znatelné, kdo páchá násilí a kdo je zde obětí. Domácí násilí nejsou vzájemná napadání, rvačky, hádky, spory, kde se role osoby násilné a osoby ohrožené vyměňují.

Aby čin byl skutečně domácím násilím, musí být uskutečněny všechny výše uvedené znaky a atributy.

1.3 Cyklus domácího násilí

Domácí násilí se může často projevovat jako nepředvídatelné, ale ve skutečnosti má typický vzorec – tzv. **cyklus domácího násilí**, který jako první popsala Lenore Walkerová (1979).

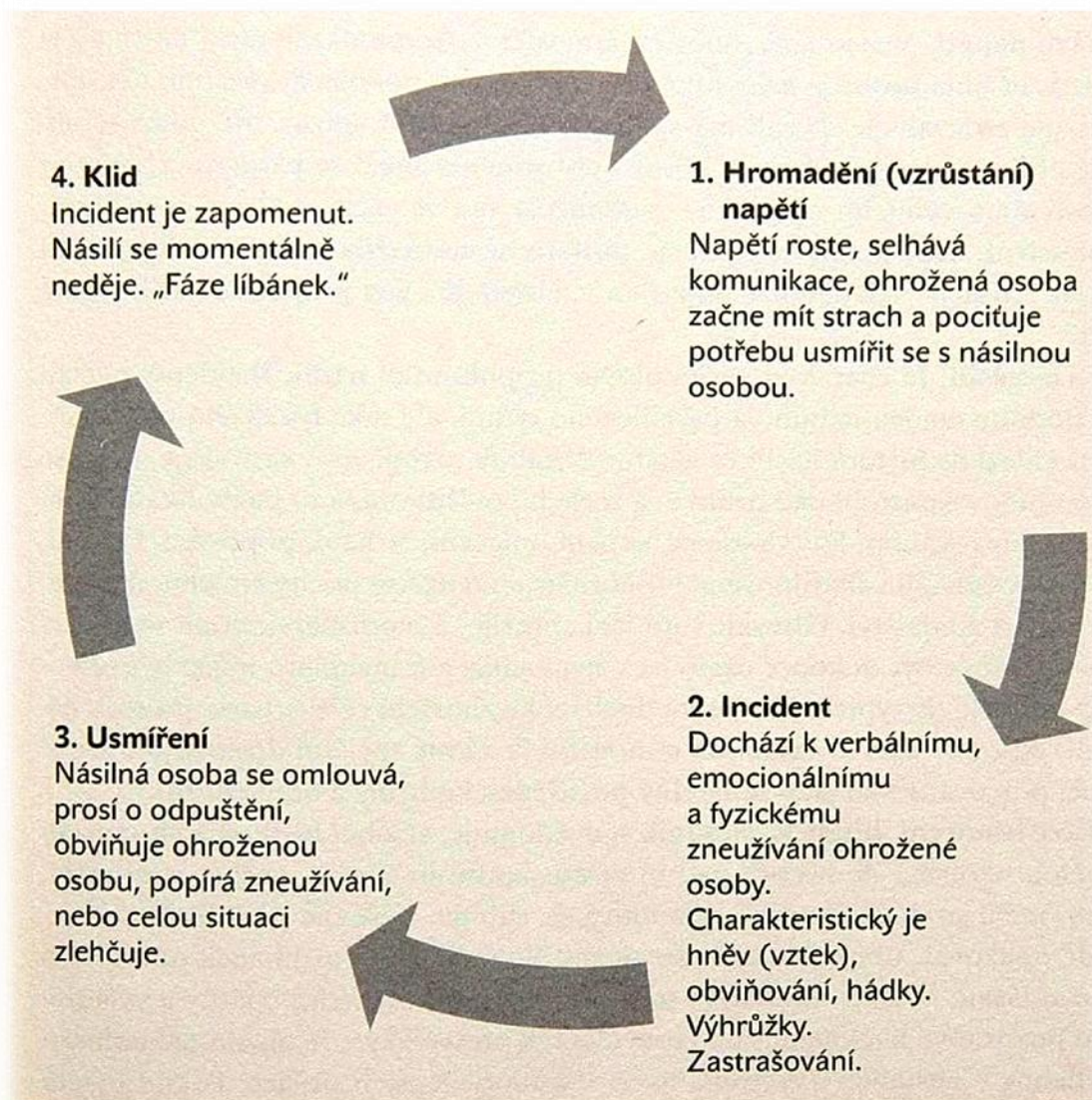
Uvedená autorka (1979) objasnila čtyři fáze domácího násilí s různou délkou a časovým intervalem trvání, která se při cyklu opakování zkracuje. Tento cyklus se velice složitě přerušuje a utíká se z něj, jelikož všechny fáze se neustále opakují, ale jejich intenzita vzrůstá. Vzniká kruh vytváření závislosti oběti na agresorovi. (Ševčík, Špatenková, 2011)

Kruh domácího násilí se sestavuje z čtyř fází:

- **Fáze napětí** – dochází k postupnému vystupňování napětí neboli „houstne atmosféra“ a bezprostředně předchází období násilí. Osoba agresora bývá podrážděná, rozčilená, nespokojená, zuřivá a všechno soustavně kritizuje, především oběť. Osoba ohrožená v této fázi pocítuje úzkost, strach a snaží se předejít konfliktům s agresorem, u kterého může dojít k agresivnímu výbuchu. Oběť trpí pocity viny, obviňuje sama sebe a snaží se být osobě agresora pečující, uctívá a úslužná.
- **Fáze násilí a týrání** – fáze, kdy osoba agresora ztrácí kontrolu nad svým jednáním a dochází k plnému propuknutí násilí. Má podobu psychického, emocionálního týrání, ale především fyzického násilí. Osoba agresora rozbíjí věci, vyhrožuje a snaží se získat veškerou moc nad obětí, kde používá fyzické násilí jako mlácení, kopání,

škrcení, svazování, pálení i znásilňování. Oběť propadá bezmoci, zoufalství a zažívá silné pocity strachu.

- **Fáze lásky, usmířování a omluv** – někdy je tato fáze nazývána obdobím tzv. líbánek. Osoba agresora začíná pociťovat vinu a obává se, že ztratí moc a kontrolu nad obětí a proto dochází ke změně chování – omlouvá se, chová se pěkně a slibuje, že se již jeho čin nebude nikdy opakovat. Projevuje lítost, lásku, smutek a oběť opět podlehne. Tento stav nevydrží dlouho a situace se začne znovu a intenzivněji opakovat. („*Ty za to můžeš, vyprovokovala jsi mě! Kdybys to neudělala, tak bych tě nikdy nezmlátil*“). (Ševčík, Štěpánková, 2011, s. 54)
- **Fáze klidu** - tato fáze je typická relativním klidem tzv. obdobím usmíření a dochází k zapomenutí incidentu. Osoba agresora se dokonce snaží naplnit některé ze svých slibů a oběť doufá, že násilí již nevypukne. Koncept cyklu domácího násilí se opakuje do té doby, než je určitým způsobem přerušeno. (Ševčík, Štěpánková, 2011)

Obr.1 Čtyři fáze cyklu násilí (Špatenková, Ševčík, 2011, str. 53).

1.4 Příčiny domácího násilí

Hledání skutečných pozadí a příčin domácího násilí ve vztazích je velice obtížné. Počet teorií, které se tyto příčiny snaží vysvětlit, existuje mnoho a často se liší.

Vznik domácího násilí, dle Bednářové, je podmíněn mnoha faktory, nelze jednoznačně stanovit konkrétní příčinu, vždy se jedná o souhrn více vlivů.

- Společnost – zaujímá tolerantní postoj společnosti vůči domácímu násilí, přetrvává patriarchální náhled na rodinu (otec hlava rodiny), tabuizace domácího násilí, tolerance a lhostejnost okolí
- Rodinná výchova – násilné vzorce jednání se přenášejí mezi generacemi, ztotožňování se s agresivními vzory chování (dominantní otec – špatný vzor pro syna)
- Osobnostní charakteristiky násilníka – zvýšená agresivita, psychické problémy či psychiatrické onemocnění, anomální osobnost, závislost na návykových látkách
- Sociální situace vyvolávající stres - ztráta zaměstnání, nedostatek finančních prostředků, problémy s bydlením, sociální izolace

Mezi partnery jsou dle Vykopalové (2001) nejčastějšími příčinami násilí:

- porucha osobnosti, duševní porucha pachatele, zátěž, stres
- promyšlená motivace za účelem dosažení poslušnosti ženy
- návykové látky, alkohol, drogy

K domácímu násilí dochází zpravidla z důvodu přílišné intenzity emocí mezi blízkými členy rodiny, u nichž se často mísí láska a nenávisť. Averse, předrážděnost a konflikty, které vypuknou v domácnosti, mohou vést k daleko větším problémům než v kterémkoli jiném společenství. Svoji roli sehrává také nepochybně přežívání různých

stereotypů v rodinách, tabu, mýty o nedotknutelnosti soukromí. (Kralíčková, Žatecká, Dávid, Kornel, 2011)

Ve výsledku můžeme říci, že ke vzniku domácího násilí vede: konfliktní životní styl, nespokojenost ve vztahu dvou lidí, negativní hodnocení partnerova chování, nevyrovnané mocenské rozložení sil, útoky směřující ke snižování sebeúcty. Čím nižší má partner sebedůvěru tím vyšší je pravděpodobnost agresivní reakce. (Úlehlová a kol., 2009)

Vyskytují se různé teorie, které se snaží vysvětlit příčiny domácího násilí. První pokusy o objasnění příčin domácího násilí byly zpočátku založeny na jedno faktorových teoriích.

Mezi jednofaktorové teorie, se řadí například:

Biologicko-genetické teorie – vysvětlují pouze obecné predispozice k agresivnímu chování, a proto byly poměrně brzy překonány. V současné době se agresivita vnímá komplexněji a ne pouze jako instinkt, dědičnost či biologický produkt.

Psychologické teorie – příčiny násilí spatřuje v povahových zvláštностech agresora. Jedná se o deprese, důsledky hněvu, poruchy osobnosti či dokonce alkoholické excesy.

Sociologické teorie – objasňují domácí násilí jako feministické přístupy k této problematice, kde zdůrazňují nadvládu mužů. Tato teorie se pokouší objasnit příčinu domácího násilí sociokulturními jevy, které se vztahují k uplatňováním kontroly a moci ve společnosti.

Feministické teorie (genderový aspekt) – jsou chápány jako prostředek k uplatnění kontroly a moci nad ženou. Jedná se o dlouhodobé instrumentální násilí, které odráží nerovnováhu ve vztahu, kdy jeden partner má nad druhým výraznou převahu. Odráží tak i historický kontext mužské dominance a postavení žen v rodinách. (Ševčík, Špatenková, 2011) Nejznámější teorie příčin domácího násilí je na základě toho teorie D. G. Duttona:

Makro systémové příčiny – domácí násilí je vyvoláno převládající patriarchální hierarchií hodnot, která je založena na nadvládě mužů, a jejich vůdčí úloze ve společnosti.

Ekosystémové příčiny – jde o působení formálních i neformálních struktur a situací, kdy příčinu spatřujeme v životním a sociálním okolí jedinců, např. nezaměstnanost, nízký příjem, nízká vzdělanost a nedostupnost sociální sítě.

Mikrosystémové příčiny – rizika pramení z podstaty rodinného života, kdy jednotliví členové se dobře znají, vzájemně se ovlivňují, znají svá slabá místa a své reakce na běžné i zátěžové situace.

Ontogenetické příčiny – přihlíží především k individuálním charakteristikám pachatele, oběti i jejich vzájemné interakci. (Střílková, Fryšták, 2009)

vyčerpávání, zastrašování, vydírání a zneužívání „práv“ muže (Voňková, 2004) a další. Níže jsem popsala nejčastěji uváděné druhy domácího násilí.

Fyzické násilí – patří pravděpodobně mezi nejzjevnější a nejhrubší formu domácího násilí s ohledem na jeho důsledky. Tato forma násilí představuje nejrozmanitější nebezpečné formy tělesného napadání - například fackování, bití pěstmi, tahání za vlasy, pálení, kopání, opaření, smýkání, svazování, ohrožování nožem nebo jinou zbraní, házení předmětů, imobilizace oběti. Jde o velmi nebezpečnou formu domácího násilí, jež může skončit i těžkým ublížením na zdraví nebo dokonce smrtí oběti. Fyzické násilí je snadněji dokazatelné a prokazatelné než odlišné formy domácího násilí, protože zanechává známky na těle oběti či místě útoku, které lze jednoduše zdokumentovat. (Čírtková, 2008; Voňková, 2004)

Psychické násilí – označováno také jako psychologické, emocionální nebo citové. Jedná se o způsobení duševního utrpení, duševní úzkosti, bolesti či strasti. Hovoříme zejména o ponižování, urážení, znevažování, obviňování, zákazy, příkazy, zastrašování, terorizování, vyhrožování, vydírání, hrubé chování, ničení vlastnictví osoby. Nevýhodou této formy je, že toto násilí nezanechává žádné rozpoznatelné stopy na těle oběti. (Ševčík Špatenková a kol., 2011)

Sexuální násilí – nejčastěji se uskutečňuje mezi partnery. Znázorňuje agresi a zneužití partnerských vztahů v oblasti sexuální. Jedná se především o to, získat kontrolu a zcela ovládnout partnera při sexuálním styku se záměrem vyvolat pocit ponížení partnera. Veškeré sexuální činy jsou na oběti vynucovány a oběť je trpí nedobrovolně. Dochází také mnohdy k omezování osobní svobody oběti nebo i k jejímu znásilňování. Oběť se v této situaci cítí velmi ponížene, protože se stydí o aktu mluvit a těžko se s ním svěřuje svému okolí nebo orgánům činným v trestním řízení. (Čírtková, 2008)

Ekonomické násilí - obsahuje omezování přístupu k penězům, neposkytování prostředků na chod společné domácnosti i na děti, snahu zakázat partnerovi chodit do práce a zatajování ekonomické situace agresora. Cílem osoby agresora mnohdy bývá vytvoření ekonomické závislosti oběti. Oběť představuje roli služky a je s ní jednáno jako s otrokem. (Ševčík Špatenková a kol., 2011)

Sociální násilí - jedná se o zákazy kontaktu s přáteli a s rodinou, oběť je neustále kontrolována a vyslýchána, kam a s kým jde, kde a s kým se nachází, co bude dělat. Cílem pachatele je oběť zcela sociálně izolovat od okolí, což má velký důsledek na psychiku oběti. Dokazování u této formy násilí bývá velmi složité a komplikované, je třeba svědeckých výpovědí, listinných důkazů či znaleckých posudků z oblasti soudní psychiatrie a psychologie. (Konrád, 2007; Voňková, 2004) Jednotlivé formy násilí se odhalují v praxi odděleně. Naopak domácí násilí se většinou objevuje jako kombinace několika forem. Nejčastější je kombinace psychického a fyzického násilí. (Dufková, 2005)

Agentura STEM, v červenci roku 2006, uskutečnila druhý sociologický reprezentativní výzkum o domácím násilí pro občanské sdružení Bílý kruh bezpečí. Údaje z tohoto výzkumu jsou uvedeny v tabulce:

Formy násilí	Výskyt v %
kombinace fyzického a psychického	48%
pouze fyzické	18%
Kombinace fyzického, psychického a sexuálního	14%
pouze sexuální	1%
pouze psychické	16%
jiná kombinace	3%

Zdroj: Reprezentativní výzkum o domácím násilí STEM pro Bílý kruh bezpečí a Philip Morris ČR, 2006.

1.6 Souhrn

„Rodinné vztahy tvoří významnou součást našeho života. Vztahy mezi manželi, rodiči či sourozenci zdaleka nejsou vždy láskyplné a uspokojující – někdy spíše naopak. Mnohdy má soužití v rodině jen pramálo společného s idealizovanými obrázky z kýčovitých televizních reklam. Rodina může být také zdrojem obrovského napětí, přivádět děti k zoufalství nebo je naplňovat značnou úzkostí a pocitem viny.“ (Ševčík,

Špatenková, 2011, s. 7) Tato citace se snaží poukázat na to, že prostředí, od kterého každý jedinec očekává bezpečí a lásku, může být mnohdy naprostým protikladem. Domov se mění na místo, kde se uskutečňují traumatizující a nepříjemné zážitky naplněné strachem, hrozbou a úzkostí.

Mnozí autoři používají pojmy násilí v rodině (family violence) a také domácí násilí (domestic violence) jakožto synonyma. Domácí násilí je, ale charakteristickou podobou násilí v rodině, a je pro něj typická vztahová asymetrie, tj. potažmo diference rolí účastníků. Konkrétní rozdíl se zobrazuje v tom, že výskyt násilí je více vázán na spory či na uplatňování kontroly a moci. V rodině se násilí objevuje bez ohledu na jakékoli sociální, rasové, náboženské, etnické, geografické či věkové odlišnosti osob v rodině. Ovšem, aby se jednalo o domácí násilí, musí být uskutečněny všechny klíčové znaky jako opakovanost, dlouhodobost násilí, eskalace, jasné a neměnné rozdělení rolí a také fakt, že násilí probíhá mimo veřejnost.

(Ševčík, Špatenková, 2011)

Anglická psycholožka A. Buskotte, která se problematiku násilí zaměřuje, ve své knize uvádí tuto definici: *„Pod pojmem „domácí násilí“ se většinou rozumí opakované a stupňující se násilí fyzické, psychické či sexuální povahy mezi manželi nebo partnery. Problém „domácího násilí“ však lze pojmut v jeho širším významu jako rodinné násilí. Násilí v rodině totiž může mít různé konkrétní podoby, od týrání a zanedbávání dětí přes trýznění seniorů až po zmíněné psychické a fyzické násilí mezi mužem a ženou.“* (Buskotte, 2008, s. 42)

V České republice je jedním ze stěžejních sociologických výzkumů reprezentativní výzkum agentury STEM pro Bílý kruh bezpečí a Philip Morris ČR z roku 2001 „Povědomí české společnosti o domácím násilí.“ Na výzkumu se podílelo 1724 respondentů starších 15 let. Úkolem dotazování bylo diagnostikovat povědomí respondentů o fenoménu domácího násilí, jejich postoj k němu a osobní zkušenost.

Fakta, která byla zjištěna z výzkumu:

1. Každý šestý občan ČR přiznává násilí ve svém partnerském vztahu, tzn., že domácím násilím v České republice trpí minimálně 16 % populace ve věku od 15 let. Charakteristickým znakem domácího násilí v naší zemi je jeho dlouhodobost a převaha násilí fyzického, které je provázeno psychickým týráním.
2. Tři pětiny populace starší 15 let znají případy násilí mezi partnery z doslechu, více než čtvrtina se s ním setkala přímo (jako svědek, jako oběť, případně jako násilník).
3. Dvě třetiny našich občanů soudí, že domácí násilí je závažný jev, o němž nelze mlčet. Společnost nemůže domácí násilí tolerovat, protože její rodina sama nevyřeší - to je názor většiny naší populace (71 %).
4. Celé čtyři pětiny občanů jsou přesvědčeny, že k projevům domácího násilí nesmí zůstat okolí (příbuzní, sousedé, lékař, policie) lhostejné.
5. Avšak každý druhý člověk by tvář v tvář domácímu násilí váhal s pomocí nebo by to nechal bez povšimnutí. V naší zemi lidem chybí informace o tom, jak se domácímu násilí bránit. Dostatek takových informací má totiž jen necelá pětina obyvatel ČR.
6. Dvě třetiny obyvatel ČR se mylně domnívají, že napohled slušní lidé se domácího násilí nedopouštějí. Tři pětiny občanů jsou pod vlivem mýtů a předsudků přesvědčeny, že oběťmi domácího násilí se stávají jen slabé a bojácné ženy.
7. V 84 % našich domácností zakalených násilím vyrůstají děti. V 69 % z těchto domácností se násilí mezi dospělými partnery dokonce odehrává v přítomnosti dětí. Provoz DONA linky- v 90 % domácností s domácím násilím vyrůstají děti.
8. Oběť vyhledá oficiální pomoc v průměru až po šesti letech strádání za zavřenými dveřmi. Rozhodne se k tomuto kroku zpravidla až tehdy, když jí podle jejích vlastních slov „jde o život“. Provoz DONA linky- osoba ohrožená domácím násilím vyhledá pomoc většinou do tří let- 42 % volajících.

- 9.** Oběti domácího násilí se nejčastěji snaží vystoupit ze soukromí na veřejnost dvojitým způsobem: hledají pomoc u lékaře a ochranu u policie.
- 10.** Z pohledu obětí jsou nejčastější příčinou domácího násilí povahové vlastnosti agresivního partnera, jako spouštěč násilí je uváděn převážně alkohol.
(www.domacinasili.cz)

2 Oběti domácího násilí

Oběti domácího násilí vnímáme jako osoby ohrožené domácím násilím, které jsou podrobeny různým druhům domácího násilí, což narušuje nebo ohrožuje jejich psychiku či fyzické zdraví. Do okruhu ohrožených osob domácím násilím spadají především manželé, ať už současní manželé či manželé rozvedení, dále se to týká osob žijících v obdobném vztahu jako manželé. Mohou jimi být rodiče a děti, mezi nimiž může docházet k násilí ze strany rodiče vůči dítěti, ale rovněž naopak, kdy se dítě může dopouštět domácího násilí na rodiči. V takové situaci se může jednat jak o dítě pubescenta, tak o dospělé dítě, jež napadá kupříkladu rodiče již postaršího věku a v neposlední řadě tu náleží rovněž osoby fyzicky či duševně postižené, ale i osoby LGBT (gayové, lesby, bisexuálové, transgenderové osoby, transsexuálové a další osoby s nestandardním sexuálním zaměřením). (Králičková, 2011)

Terčem domácího násilí jsou především ženy, které jsou závislé určitým způsobem na svém muži či partnerovi. Může se jednat i o ženy velmi atraktivní, přitažlivé a velmi vzdělané.

2.1 Ženy jako osoby ohrožené domácím násilím

„Nejčastějším terčem domácího násilí jsou ženy. Je proto pochopitelné, že zájem odborníků na tuto problematiku se vždy upínal hlavně k nim. Rovněž dostupné statistické údaje zahraniční i domácí provenience toto potvrzují.“ (výzkumy STEM, 2001-2006) (Ševčík, Špatenková, 2001, s.91)

Nejpravděpodobněji se domácí násilí uskutečňuje mezi mužem a ženou v partnerských relacích:

- Manželka – manžel,
- Druh – družka,
- Partner – partnerka,
- Bývalý partneri či manželé (tzv. expartnerské násilí)

(Ševčík, Štěpánková, 2011)

Opakovaně se objevuje v literatuře snaha o identifikaci společných charakteristik žen jako osob ohrožených domácím násilím, resp. týraných.

„Syndrom týrané ženy lze vymezit jako soubor specifických charakteristik a důsledků zneužívání, které vedou ke snížené schopnosti ženy efektivně reagovat na prožívané násilí.“ (Střílková, Fryšták, 2009, s. 21)

Tzv. portrét týrané ženy byl dokonce popsán i v odborné literatuře. Typická týraná žena dle tohoto portréту je (Ševčík, Štěpánková, 2011):

- materiálně závislá na partnerovi;
- je mu podřízená a poslušná;
- udržuje minimální nebo žádné sociální kontakty s dalšími lidmi;
- často omlouvá partnerovo chování jeho náladou nebo nepříjemnostmi, které prožil v práci, či jako důsledek zážitků z dětství;
- je vystrašená;
- trpí pocitem vlastní bezmoci, beznaděje a bezcennosti;
- myslí si, že situace nemá řešení, ačkoli už nemůže déle snést partnerovo násilí;
- má intenzivní pocity viny a je přesvědčená, že to, co se jí přihodilo, si zaslouží (je to moje chyba);
- rychle si zdůvodní, že je to poslední bití, které ji potkalo, bezmezně věří, že se partner „zlepší“;
- stydí se vyprávět o svých zkušenostech a způsobech, jakými s ní partner zachází;
- má snahu používat sex jako pokus o upevnění intimního vztahu se svým partnerem;
- je silně emocionálně závislá na partnerovi – neumí si představit život bez něho, ale ani s ním.

(Ševčík, Štěpánková, 2011)

Symptomy týrané ženy lze je rozdělit do 3 kategorií: příznaky spadající pod posttraumatickou stresovou poruchu (PTSP), naučená bezmocnost a sebezničující reakce:

A) příznaky spadající pod posttraumatickou stresovou poruchu (PTSP)

Jedná se o ztrátu životních perspektiv, netečnost až otupělost oběti. V kontaktu se oběti jeví jako málo přístupné, dostupné a otevřené. Mají sníženou dynamiku reakcí. Vyhybají se veřejnosti a mají malou účast na vnějším dění. Oběti nejsou schopny se

přirozeně chovat, jestliže vůči nim někdo prezentuje silné negativní emoce, jako např. vztek či zlost. Mají sklon utíkat před konflikty. Trpí extrémní laskavostí vůči útočníkovi, snaží se mu ve všem vyhovět.

B) naučená bezmocnost

Je důsledkem týrání osobou blízkou. Oběť má snížené sebevědomí, nevěří si, - ztrácí respekt ke své vlastní osobě. Je velmi nejistá a nerozhodná.

C) sebezničující reakce

Přirozená strategie vyrovnávání se s opakovaným a nevypočitatelným násilím agresora. Dochází, zde k popírání viny útočníka - týraná žena omlouvá partnera a připisuje týrání vnějším okolnostem, jako je nezaměstnanost, nemoc, alkohol. Týraná žena minimalizuje skutečné následky, například bagatelizuje svá poranění, zlehčuje intenzitu i nebezpečnost útoků, nevnímá vážnost situace. Týraná žena vehementně popírá skutečnost svého zneužívání, pro svá zranění udává nepravé důvody. Popírá a brání se reálné možnosti pomoci, vnímá je jako pro ni nepoužitelné, patří sem také opakované návraty k týrajícímu partnerovi, vymizení úvah o rozvodu. (Pivoňková, 2013)

2.2 Muži jako osoby ohrožené domácím násilím

Lze všeobecně říci, že mužské oběti se mnoho neliší od ženských obětí, neboť muži převážně stejně jako ženy doufají, že se všechno srovná, jsou stejně jako ženy fixováni na své trýznitele a jejich chování obhajují, chtějí zachovat rodinu, bojí se, že přijdou o své děti, nemají kam jít, obávají se pomsty ze strany partnerky, hledají vinu v sobě nikoli u viníka. (Úlehlová, 2009)

Dle Ševčíka, Špatenkové a kol. (2011): nejrůznější zjišťování a statistiky dokazují to, že násilí na mužích se dostává stále více do podvědomí veřejnosti. Ale neustále převažuje domácí násilí na ženách, které si v průběhu posledních 40 let postupně vydobylo status závažného sociálního problému, domácí násilí páchané na mužích stále nezískalo srovnatelnou pozornost.

Autorka syndromu bitého manžela S. Steinmetz spatřuje následující důvody pro tento stav (Steinmetz, 2007):

- média i odborníci setrvávají vůči tématu domácí násilí na mužích ve stavu selektivní nepozornosti (selective inattention)
- domácí násilí na ženách je viditelnější, protože při něm dochází k závažnějším fyzickým následkům než v případech týraných mužů
- muži více než ženy popírají roli oběti právě u viktimizace domácím násilím.

Výzkumy potvrzují, že násilí na mužích, je statisticky méně očekávané. Muži se stávají ohroženou osobou zejména v partnerských vztazích. Vyskytuje se, zde také menší pravděpodobnost zranění utrpěného ve spojitosti s domácím násilím. Další výzkumy také upozornily na další odlišnosti mezi muži a ženami jako ohroženými osobami, a to obzvláště v tom, že více možností mají muži a tím i větší šanci odejít z násilného vztahu, jelikož nebývají peněžně či ekonomicky závislí na svém partnerovi. Opakem pocitu týrané ženy byl zjištěn velký rozdíl v tom, že muž se bez ohledu na situaci cítí doma bezpečně. Muži v pozici osoby ohrožené domácím násilím informují méně o tom, že by osoba násilná byla v době incidentu pod vlivem alkoholu, jelikož alkohol zneužívají většinou muži jako osoby násilné. Osoby ohrožené domácím násilím jako muži čelí spíše podobě psychického či emocionálního násilí, což je způsobeno zjevně jejich fyzickou vybaveností oproti ženám.

Nejčastější důvody, proč muži jako oběti neoznamují domácí násilí lze shrnout takto (Loseke, Gelles, Gavanaugh, 2004):

- Muži se nedefinují jako oběť.
- Muži nehodnotí chování partnerky jako trestný čin (oficiálně nežádoucí chování).
- Muži zažívají stud, neboť vnímají svůj problém jako „okrajový fenomén“.
- Muži váhají kontaktovat policii, protože se obávají, že jim neuvěří a nakonec budou stíháni oni.
- Muži mají strach ze zveřejnění, které by mohlo způsobit jejich stigmatizaci v očích veřejnosti a okolí (fenomén druhých či dvojitých zavřených dveří).

Ševčík, Špatenková a kol. (2011) sdělují, že výzkumná šetření poukázala na další rozdíl mezi osobami ohroženými domácím násilím jako ženami a muž, a sice ten,

že muži nevyhledávají poradenské služby pro oběti domácího násilí a jsou i neochotni akceptovat takovéto nabízené služby. Jestliže, by ovšem muži přijali tuto pomoc, tak se jedná zejména o právní služby, praktické poradenství, informace spojené s bydlením. Služby krizové intervence či terapii nepřijímali.

Je velmi komplikované popsat všeobecný portrét či obecnou podobu muže, který je ohrožen domácím násilím. Mnohdy jsou to, ale submisivní, uzavření, introvertní, nedominantní, muži, kteří byli vychováni ve velmi přísných rodinách. Muži, kteří jsou, velmi citově vázani na své děti nechtějí rozvodem či svým radikálním rozhodnutím „vyprovokovat“ svoji manželku či partnerku, aby přišli o kontakt s dětmi.

2.3 Děti jako osoby ohrožené domácím násilím

V rodině, kde dochází, k domácímu násilí trpí děti především při fyzickém násilí mezi rodiči. Velmi traumatizující je pro ně vidět samotný akt násilí, který se uskutečňuje mezi rodiči, např. když otec tyranizuje, bije matku a také následky, které po fyzickém aktu přicházejí jako je řev, nářek, pláč matky či případný příjezd policie na místo činu, kde aktu domácího násilí došlo.

„Podle sociologických výzkumů realizovaných v letech 2001 a 2006 agenturou STEM, v 80% rodin, v nichž se odehrává domácí násilí mezi rodiči, vyrůstají nezletilé děti.“ (Ševčík, Špatenková, 2011 s. 120)

Domov by měl být pro dítě bezpečným a milujícím prostředím a nikoli místem, kde zažívá velmi traumatizující situace, které mu nahánějí strach a hrůzu. V mnoha případech jsou právě děti jedinými svědky domácího násilí.

Autorka Vargová sděluje, že „Dítě, které se stalo svědkem násilí mezi rodiči, musíme považovat za oběť domácího násilí, protože „pouhá“ přítomnost u domácího násilí má silný negativní dopad na utváření osobnosti dítěte. Dítě- oběť násilí mezi rodiči tedy lépe vystihuje pojmenování dané problematiky než dítě- svědek, protože v sobě zahrnuje devastující vliv tohoto jevu na jeho osobnost.“ (Vargová, 2008, s. 80).

Ve vzniklé situaci je pro dítě velmi komplikované se zorientovat a vyznat. Nejsou schopni porozumět tomu, co se doma děje, cítí beznaděj a opuštěnost. Chování u dětí se může určitým způsobem lišit nebo mohou, např. reagovat na situaci zamlklostí

ke svému okolí, zmateností a dezorientací. Některé děti reagují na situaci pláčem, nářkem, obejetím matky kolem krku nebo se snaží celý akt násilí ignorovat. V některých situacích může dokonce dojít k tomu, že se dítě odvážně postaví před agresora, aby zabránilo fyzickému útoku na osobu ohroženou. Ovšem tato situace je nebezpečná a může dojít ke zranění dítěte. (Ševčík Špatenková, 2011)

Je-li dítě dlouhodobě přítomno při incidentech domácího násilí, mohou se u něho v tomto důsledku objevit závažné psychické poruchy, např. deprese, stresové reakce, posttraumatické a krizové stavy.

Můžeme tedy konstatovat, že děti mohou být přímé či nepřímé oběti (svědci) domácího násilí. Vnímáme je jako osoby přímo ohrožené v situaci, kdy proti dítěti směřuje fyzické, psychické či sexuální násilí nebo v situacích, kdy byl na dítěti spáchán trestný čin ohrožující život, zdraví, mravní vývoj dítěte a lidskou důstojnost.

Dokumenty Evropského hospodářského a sociálního výboru (2005, 2006) poukazují na některé dopady domácího násilí na děti:

- Děti jsou bezbranné vůči násilí rodičů, ale cítí se (spolu)odpovědné zato, co se u nich doma děje.
- Mohou se snažit ochraňovat rodiče v pozici ohrožené osoby a mohou být při tom samy napadeny a dokonce zraněny.
- Jako svědkové domácího násilí jsou vždy obětmi psychického násilí: žijí v permanentním stresu, atmosféře ohrožení, nepředvídatelnosti dalšího vývoje situace, existenčním strachu o rodiče v pozici ohrožené osoby, zažívají bezmocnost, pocit osamělosti kvůli závazku resp. příkazu mlčet o tom, co se doma děje.
- Mají poruchy chování, problémy ve škole, psychosomatické symptomy, psychické poruchy, poruchy spánku, sníženou sebeúctu. Trpí neklidem, pocity strachu, chovají se agresivně a mohou mít suicidální (sebevražedné) úvahy.(Ševčík, Špatenková, 2011)

Domácí násilí představuje i velkou negativní hrozbu toho, že si dítě převezme tzv. štafetu agresora. Může násilí vnímat jako součást svého života. Dítě má tendenci se identifikovat s chováním rodiče a ztotožní se s rolí agresora či oběti domácího násilí a toto násilí může později napodobovat ve své vlastní rodině.

Podstatná a velmi důležitá je povinnost hájit dětská práva, toto je úloha sociálních pracovníků a pracovníků Odboru sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD) na obecních či městských úřadech. Povinností sociálních pracovníků je hájit práva dětí, které jsou oběťmi týrání (psychického i fyzického) a zneužívání. Jejich úkolem je práce s dětmi, které jsou svědky domácího násilí, s dětmi s dysfunkčních nebo z problémových rodin. (Ševčík, Špatenková, 2011)

2.4 Senioři jako osoby ohrožené domácím násilím

Jako osoby ohrožené domácím násilím představují senioři skupinu dosud opomíjenou výzkumníky i odborníky na problematiku domácího násilí, jelikož se velmi obtížně zachycuje násilí na seniorech. Výzkumy, které jsou orientovány na domácí násilí neboli na násilí mezi partnery, obvykle nepostihují tuto věkovou skupinu, ačkoli výskyt násilí v seniorském vztahu může být poměrně vysoký.

Danou situaci se sami senioři snaží skrýt z důvodu, že se stydí, nebo nejsou vlivem svého zdravotního stavu, nemoci a demenci schopni rozpoznat či oznámit násilí. Domácí násilí také senioři skrývají, jelikož se domnívají, že selhali ve výchově svých potomků, neboť se většinou jedná o jejich děti, vnoučata či partnery s kterými obývají společnou domácnost. Velkou hrozbu pro seniory představuje ztráta péče o svou osobu ze strany agresora a následné umístění do některé instituce - domova pro seniory, nemocnice či léčebny pro dlouhodobě nemocné.

Životní situace, které podporují vznik domácího násilí ve vyšším věku
(www.domacinasili.cz):

- závislost, sociální izolovanost a nedostatek sebedůvěry
- dlouhodobé závažnější onemocnění
- návrat dospělých dětí k rodičům (často se jedná o osoby, které nejsou ve svém osobním životě příliš úspěšné, rozvedly se, přišly o byt, nemají práci, jsou závislé na alkoholu nebo jiných omamných látkách)
- soužití starých rodičů s duševně nemocnými dospělými dětmi (rodiče postupně ztrácí autoritu, mají z nich strach a snaží se je dostat na léčení)

Identifikovat a ohlásit domácí násilí na seniorech mohou poskytovatelé sociálních služeb, lékař, zdravotní personál nebo osoby, které domácnost navštěvují.

Nejvíce ohroženou skupinou mezi seniory zejména patří ženy a vdovy ve věku 70–80 let. Dále důchodci na hranici chudoby, ale i senioři dostatečně movití, senioři s nižším než středoškolským vzděláním, staří lidé s mentálním nebo fyzickým postižením, ale taktéž ti, kteří obývají společnou domácnost s dalšími příbuznými. (Buriánek, 2006; Úlehlová, 2009)

Domácnost není jediným místem, kde dochází k násilí na seniorech, ale také se uskutečňuje ve zdravotnických či sociálních institucích. Násilí může být následkem např. syndromu vyhoření u pečovatelského personálu, nízká úroveň zájmu a ochrany práv a důstojnosti klientů v dlouhodobé ústavní péči. (Úlehlová, 2009)

Mnohdy se stává, že seniorům už je jedno, jak se s nimi zachází, jelikož mají v hlavě myšlenku, že už zde na světě dlouho nepobudou a proto respektují veškeré strasti a muka.

2.5 Osoby zdravotně postižené jako osoby ohrožené domácím násilím

O domácím násilí u osob se zdravotním postižením se hovoří velmi málo a také se velmi špatně podchycuje. Domácí násilí se bohužel nevyhýbá ani zdravotně postiženým osobám, které mohou mít nejrůznorodější tělesné a psychické problémy.

Členové, kteří pečují o osoby blízké, jež jsou zdravotně postižení, se mohou na těchto osobách dopouštět všech forem domácího násilí. Mezi nejvíce ohrožené patří osoby se zdravotním postižením, které vyžadují neustálou soustavnou pomoc a péči své rodiny. Členové rodiny, kteří se starají a pečují o základní potřeby postižených, jejich stravování, podávání léků, hygienu, vyprazdňování a další úkony. Zdravotně postižení jedinci jsou převážně zcela odkázáni na pomoc, podporu a péči druhých osob. Osoby, které o osoby zdravotně postižené pečují, jsou v první řadě příbuzní členové či jejich partneři. (Úlehlová, 2009)

Úlehlová (2009) uvádí, několik důvodů, proč se tito lidé stávají jednoduchou obětí. Uvedu, zde některé příklady:

Prvním a zásadním důvodem je snížená schopnost a možnost se bránit před agresí, čímž se myslí fyzická schopnost odrazit útok agresora a uprchnout do bezpečí a faktická možnost domoci se ochrany svých práv a pomoci ve společnosti. Druhým důvodem je ztížená schopnost komunikace s okolím, která je způsobena vlivem mentálního či smyslového postižení. Takové oběti totiž mnohdy nejsou schopny rozlišit nebezpečnost situace, ani předložit případný popis pachatele. (Úlehlová, 2009)

Úlehlová (2009) dále popisuje, že osoby zdravotně postižené se pomoci domáhají jen velice těžce, mnohokrát se o možných způsobech pomoci nemají ani jak dozvědět a tomu, co je na nich pácháno, často nedokážou vůbec porozumět. Tato skupina osob s mentálním postižením se také nedokáže exaktně orientovat v realitě a vyjádřit své přání a obavy. Mnohdy se u nich vyskytují také charakteristické formy týrání, jako je zanedbávání druhou osobou či vlastní zanedbávání.

Podle zahraničních studií jsou za skupinu zdravotně postižených osob nejvíce považovány handicapované ženy a dívky, u nichž se odhaduje, že jsou zneužívány a znásilňovány desetkrát častěji než zdravé ženy. Důvod je více než jasný, jelikož tyto ženy mají menší schopnost se útočníkovi bránit. (Dobromysl, 2002)

3 Dítě jako účastník domácího násilí

Budeme-li se orientovat detailněji na problematiku domácího násilí, tak jedním z nejpálčivějších problémů současné doby jsou především děti. Nejen jako samotné – přímé oběti domácího násilí ve všech potencionálních formách, ale také jako nepřímí účastníci domácího násilí, které se odehrává v jejich nejbližší blízkosti a zanechává na nich nejednou celoživotní a dlouhodobé následky. Násilím v rodině děti trpí vždy, a to i za situace, když nejsou sami přímo napadány, naopak jsou svědky násilí páchané na jednom z rodičů. Projevuje se, že v rodinách, kde se projevuje akt domácího násilí, je výrazně vyšší nebezpečí, že může dojít k samotnému ublížení dítěti. Za nejslabší článek rodiny je považováno dítě, které neumí porozumět situaci, vyhodnotit ji či se jí bránit. Děti, které byly vystaveny aktu domácího násilí, jsou silně traumatizovány a jejich negativní zkušenosti se zrcadlí i v jejich budoucnosti. Jsou v dospělosti ovlivněny zkušenostmi z dětství, což je ovlivňuje i v partnerském životě či v rodičovských rolích. Zkušenost mluví za to, že násilí plodí násilí. V dospělosti se může stát, že právě ona oběť zaujme pozici agresora nebo se oběť postaví do opět do pozice oběti. (Vaničková, 2001)

Domácí násilí pojímající děti můžeme taktéž definovat jako takové chování rodičů vůči dítěti, kdy je uskutečněna definice syndromu zneužívaného a zanedbávaného dítěte, nebo taková situace, kdy dítě sleduje násilí mezi svými rodiči, tzn., že se dítě vyskytuje v roli svědka domácího. (Vaničková, 2001)

Mezi trestné činy páchané na dětech se v rodině řadí:

- Zanedbávání povinné výživy
- Týrání svěřené osoby
- Únos
- Vražda
- Ublížení na zdraví
- Omezování osobní svobody
- Pohlavní zneužívání
- Ohrožování mravní výchovy dítěte a mládeže
- Opuštění dítěte

Dle výzkumů, které byly provedeny v České republice, je svědkem domácích neshod až 82% dětí. Domácí násilí se tím tedy stává podstatným problémem, který lze chápat také jako druh násilí, které je pácháno na dětech. Světová zdravotnická organizace v roce 2003 proto popisuje domácí násilí jako psychické týrání dětí. I když nejsou děti jeho přímými oběťmi, ale pouze svědky, tak i přesto je domácí násilí velmi silně poznamenává a zanechává na nich důsledky. Tento zážitek je ochuzuje o pocit bezpečí domova a povzbuzuje jejich nejistotu a obavy z nebezpečí. Jisté děti mohou prožívat emoce více negativně, na konfliktní situace mohou reagovat buď lhostejně či opačně velmi zlostně. Svět je pro takové dítě znakem nejistoty, a nebezpečí. (Vágnerová, 2004)

3.1 Dítě jako přímá oběť domácího násilí

Dnešní moderní doba plná počítačů, mobilních telefonů, pracovních termínů a vytížení s sebou přináší značný tlak na psychiku, shon, nervozitu a tak není vzácností zažít přímo či zprostředkovaně, jak dospělý člověk hrubě až surově napadl dítě. Při cestě do zaměstnání nás mívá rozčilený otec, který doslova táhne synka za ruku, křičí na něj, ať pospíchá, nekouká po okolí, a když synek opakovaně neuposlechne, dostane políček přes hlavu. Jindy matka v metru nervově nevydrží vynucování si pamlsku dcerkou, její usedavý pláč a uhodí dcerku do tváře. Takových situací, pro nás a okolí, velmi nepříjemných bych mohla vylíčit desítky.

Já osobně se v této kapitole zaměřím na rozbor, rozčlenění těch nejzávažnějších napadení a jejich stručnou charakteristiku.

3.1.1 Dítě jako oběť tělesného týrání

Tělesné týrání je vymezeno jako tělesné ublížení nebo nezabránění ublížení či utrpení dítěte, kromě úmyslného udušení či otrávení dítěte, a to tam, kde je jistá znalost nebo důvodné podezření, že poranění bylo vědomě způsobeno nebo mu nebylo zabráněno. (Vaničková, 2009)

Podle výboru OSN pro práva dítěte je každý fyzický trest hodnocen jako násilí. Tělesný trest je tedy, kterýkoli trest s uplatněním tělesné síly, se záměrem způsobit

určitý stupeň bolesti. Tyto tresty porušují fyzickou integritu dítěte, útočí na lidskou důstojnost, jsou nevhodné, mohou dětem zapříčinit psychickou či fyzickou újmu a učí děti, že násilí je příhodnou taktikou k řešení rozporů či donucení osob k určitému způsobu chování. (Vaničková, 2009)

Syndrom týraného dítěte (battered child syndrom) byl identifikován v šedesátých letech. Později se začalo diskutovat o psychickém strádání a citovém týrání dětí. Především terapeuti v osmdesátých letech upozornili na relativně častý výskyt sexuálního násilí svých pacientek a jeho zdravotní důsledky. (Dunovský, Dytrich, Matějček, 1995)

Tělesné tresty známe v celé škále chování, ale mezi nejrozšířenější způsoby tělesného ubližování dítěti v naší zemi patří:

- Kopání
- Pálení zápalkou nebo cigaretou
- Opaření vařící vodou
- Kousání
- Řezání
- Kroucení a svázání končetin
- Trhání vlasů
- Bití rukou pomocí vařečky, rákosky, řemene či gumovou hadicí (Pöthe, 1999)

Identifikační markery svědčící o domácím násilí:

- Popáleniny
- Otřes míchy a mozku
- Bodová popálení způsobená cigaretou
- Škrábance
- Hematomy různého stáří
- Roztrhlý boltec ušní
- Vnitřní poranění mnohočetná
- Lysinky po vytrhávání vlasů (Vaničková, 2009)

Nespecifické identifikační markery svědčící o domácím násilí:

- Útěky z domova
- Záškoláctví
- Zvýšená úzkost a strach
- Výbuchy hněvu a agresivita
- Problémy v sociální komunikaci
- Snížené sebevědomí
- Konzumace alkoholu, drog ve větší míře (Vaníčková, 2009)

Mezi děti tělesně týrané s následným poraněním se přiřazují děti, u kterých se vyskytlo poranění v důsledku mlácení, opaření, popálení, trestání a rovněž při selhání ochrany dítěte před násilím. (Spilková, Dunovský, 1995)

Druhou podskupinu tvoří tělesně týrané děti, jež nemají bezprostřední známky tělesného poranění, ale jsou postihnuté mnohým bolestím způsobeným otrávením, dušením či jiným podobným násilím. Řadíme sem dále i děti, jež jsou záměrně podrobovány opakovaným lékařským vyšetřováním. A ovšem také oblast sexuálního zneužívání za použití násilí. (Spilková, Dunovský, 1995)

Příčinu tělesného týrání a zneužívání dětí je možné spatřovat především v tom, že rodiče nezvládnou svou nadměrnou a nezvladatelnou agresi. Tato situace se obvykle vyskytuje u psychicky neurotických jedinců, kteří trpí určitou formou depresivní či úzkostné poruchy. Například když se takový rodič dostane do stresové situace, kdy na něj působí tlak, není schopen ovládat své emoce a dítě se pro něho stane terčem k vybití jeho negativních emocí, kterému se není dítě schopno bránit. (Pöthe, 1999)

3.1.2 Dítě jako oběť psychického násilí

K. P. O'Hagan jmenuje řadu autorů, kteří sdělují důvody pro odlišné a samostatné vedení dvou kategorií. Především kladou důraz, že psychické neznamená jen emocionální. Někteří hovoří o přesných hranicích mezi emočním vývojem a duševním zdravím. Odborníci se však shodují v tom, že emoční týrání dětí vede k narušení psychického vývoje a ohrožuje osobnost v její identitě.

Psychické násilí obsahuje chování dospělé osoby, která má negativní vliv na citový vývoj dítěte, rozvoj inteligence, pozornost a jeho vývoj chování. Citové týrání dítěte může mít podobu verbálních útoků na sebejistotu dítěte, opakované ponižování dítěte či jeho zavrhování. Podrobování dítěte násilím nebo konfliktním situacím, vzbuzuje situace, kdy dítě má pocit strachu nebo kdy je vystaveno dlouhodobé životní nejistotě což způsobuje dítěti emocionální ublížení. Nepřiměřená ctižádostivost dospělých členů rodiny, dysfunkce rodiny často vede ke stálým útokům na dítě. Za psychické násilí je vnímán také situace, kdy rodiče nebo vychovatelé mají sklon udržovat rovnováhu své osobnosti na úkor dítěte.

Tuto oficiální definici zdravotnické komise Rady Evropy odborníci doplňují detailním členěním psychického násilí:

- Odmítání a ústrky (ponižování, zesměšňování a stálá kritika)
- Terorizování (vystavování dítěte nebezpečným situacím, vyhrožování násilím)
- Korumpování, využívání (manipulace s dítětem a narušování kognitivního vývoje dítěte)
- Odmítání citové odezvy (lhostejnost, neschopnost či neochota vyjádřit zájem, lásku a podporu)
- Izolace (omezování svobody pohybu dítěte)
- Nezájem o výchovu (odmítání pomoci a ignorování (Vaníčková, 2009))

Jiná definice sděluje:

„Duševní násilí nastává, když rodiče často slovně útočí na vzhled, inteligenci, schopnosti a lidskou hodnotu dítěte.“ (Forwardová, 2008 s. 108)

Citové násilí je velmi složitě prokazatelné, protože neexistují specifické důkazy, které by mohly posloužit jako diagnostické vodítko. Na citové násilí reaguje každé dítě jiným a odlišným způsobem chování, které ovšem doprovází i ostatní formy násilí. Mluvíme tedy o nespecifických identifikačních známkách.

Nespecifické identifikační markery:

- Vztek, hněv a agrese
- Zvýšená úzkost a strach
- Plačtivost

- Nerozhodnost
- Podceňování
- Lhaní a poruchy chování
- Snížená schopnost vyjádřit svá přání, názory a požadavky
- Bolest hlavy, svalů, zvýšená teplota = psychosomatické stesky
- Depresivní symptomatologie (Vaničková, 2009)

Dítě jako oběť systémového násilí

Systemové týrání nebo také druhotné ponižování je působeno tím systémem, který byl paradoxně založen především pro pomoc a ochranu dětí a jejich rodin.

Řadí se sem stav, kdy je dítěti upřeno právo na informace, právo být slyšeno, ale též zanedbávání či nedostatečná péče o dítě v ústavu nebo jiných institucích, kdy je dítě podrobena traumatizaci necitlivých, opakovaných lékařských či psychologických vyšetření, dítě je ve spojení se soudním systémem vyvolána úzkost např. poškozováním dítěte zkušenostmi, které musí podstupovat jako svědek nebo také protahováním slyšení.

Mezi specifické identifikační markery systémového násilí řadíme:

- Pocit nespravedlnosti
- Pocit nedůstojnosti
- Pocity osamělosti a izolace
- Pocit zmaru
- Nastartování procesu viktimizace (Vaničková, 2009)

„Systemové násilí na dětech a dynamický proces viktimizace dítěte s rizikem vytvoření mnohočetné oběti mohou být také spuštěné v kterékoli fázi detekce, identifikace, intervence, terapie a reintegrace nepřiměřenou sociální komunikací odborníka, deficitem etického přístupu, nevhodně zvoleným či nedostatečným terapeutickým procesem nebo nedostatečnou sociální reintegrací a nerespektováním zásad a principů práce s ohroženým dítětem.“ (Vaničková, 2009 s. 14)

3.1.3 Dítě jako oběť zanedbávání

Zanedbání je vnímáno jako jakýkoliv nedostatek péče o dítě, který mu způsobuje vážnou újmu vývoje či ho dokonce ohrožuje jeho duševní zdraví. Jednat se může o zanedbávání dítěte tělesné, citové a o zanedbávání dítěte ve výchově nebo vzdělání. Lze říci, že se vždy jedná o zanedbávání v naplňování základních potřeb dítěte. (Vaničková, 2009)

Tělesné zanedbávání dítěte je vnímáno jako jeho neuspokojování tělesných potřeb, které zahrnuje neposkytování dostatečné výživy, tepla, hygieny, obydlí a ošacení. Dítěti není poskytnuta ochrana před nemocí a úrazy.

Psychické zanedbávání je vnímáno jako neuspokojování základních psychických potřeb dítěte. Dítě trpí nedostatkem náklonnosti a pocitu, že někam patří.

Zanedbávání v oblasti výchovy a vzdělání je vnímáno jako neumožnění rozvoje vzdělanostních potřeb dítěte, např. znemožnění školní docházky z důvodu, že dítě musí doma pečovat o své mladší sourozence.

Specifické identifikační markery svědčící o zanedbávání:

- Uzavřenost a pasivita
- Poruchy růstu, vývoje a kareční příznaky hlavních živin
- Retardace nebo nerovnoměrnost psychomotorického vývoje dětí
- Lhostejnost a citová plochost
- Nedostatečná kultivovanost chování
- Přehlížení kulturních norem
- Nedostatečné sociální dovednosti (Vaničková, 2009)

3.1.4 Dítě jako oběť sexuálního zneužívání

Sexuální zneužívání u dítěte, lze definovat jako nepatřičné vystavení pohlavnímu kontaktu, chování či činnosti. Osahuje jakýkoliv sexuální kontakt – dotýkání, osahávání, soulož či vykořisťování kýmkoliv, kdo má dítě v péči nebo, kdo dítě tímto způsobem využívá. Může se jednat o osobu rodiče, nevlastního rodiče,

příbuzného, přítele či cizího člověka. Sexuální zneužívání znamená vždy „překročení hranic“, poškození tělesné integrity. (Vaníčková, 1999)

Sexuální zneužívání dělíme na:

- **Kontaktní** (dotykové) je takové, kde dochází pohlavnímu kontaktu, kromě laskání na prsou a na pohlavních orgánech. Dochází k pohlavnímu styku, orálnímu, pohlavnímu či análnímu styku. U tohoto zneužívání jsou tři stupně, kde první stupeň se projevuje polibky a doteky na sekundárních pohlavních znacích. U druhého stupně dochází k tzv. francouzským polibkům a digitální manipulaci s orgány pohlavními. Všechny formy a způsoby pohlavního styku obsahuje stupeň třetí. (Vaníčková, 2009)
- **Bezkontaktní** (bezdotykové) zahrnuje kupříkladu setkání s exhibicionisty, účast na sexuálních aktivitách, kde k žádnému tělesnému kontaktu nedochází, ale dítě je vystavováno pornografickým videozáznamům. (Vaníčková, 1997)

Se syndromem dětského přizpůsobení sexuálnímu zneužití se setkáváme u dětských obětí, které obsahuje pět fází, které se prolínají vzájemně:

1. **Utajování** je dáno psychickým nátlakem agresora, citovým vydíráním a vyhrožováním. Agresor dítě psychicky zpracovává a vyhrožuje mu.
2. **Bezmocnost** vychází ze závislosti na agresorovi a provází ji ambivalentní vztah, kdy jedinec danou osobu nenávidí, ale zároveň k ní chová nějaké city.
3. **Přizpůsobení a svádění** je u dítěte dáno tím, že dítě není schopno tuto situaci pochopit a porozumět jí a proto mu nezbyvá nic jiného než se situaci podřídit a přizpůsobit se jí.
4. **Opožděné, konfliktní a nespravedlivé odhalení** je dáno tím, že dítě již není schopné zvládat trauma za určitých podmínek, např. když dochází k ohrožení mladšího sourozence či chce pro sebe dosáhnout jisté výhody. Mnohdy je považováno za lháře, jelikož si tajemství uchovává delší dobu pro sebe, což potom působí nevěrohodně.
5. **Odvolání výpovědi** je dáno tím, že dítě se ocitá v traumatizující životní situaci vůči agresorovi, ale mnohdy i vůči rodičům, jelikož se obává rozpadu rodiny či

zavržení rodinou a z tohoto důvodu dochází k tomu, že dítě svou výpověď vezme zpět.

(Halfárová, 1995)

Summit k syndromu přizpůsobení dodává, že pokud necháme sexuální zneužití bez zásahu, posilujeme jednak další poškození dítěte a lhostejnost a netečnosti společnosti k rozsahu tohoto poškozování.

Specifické tělesné identifikační markery u sexuálního zneužívání:

- Poševní nebo anální krvácení
- Fissury, hematomy, ragády a otoky genitálií
- Bolest břicha
- Pomočování, pokálení
- Svědění pochvy a poševní výtok
- Opakované a na antibiotika resistantní záněty močové roury
- Nestřídmá masturbace (Vaničková, 2001)

3.2 Dítě jako svědek domácího násilí

Dítě, které se obětí násilí stalo, ať již ve formě zneužívání či týraní, o kterém se dovědělo okolí, se dostává do další pozice, kde se stává svědkem. Role svědka přináší dítěti nelehké i stresující situace.

Jestliže jsou děti svědky násilí mezi dospělými osobami, se kterými obývají společné obydlí a které jsou k sobě citovými a právními vazbami vázány, stávají se též obětí. Děti jsou svědky tělesného, psychického, sexuálního, ekonomického a sociálního násilí.

„Reakce dětí na prožité trauma mají mnoho podob. V zásadě záleží na charakteru, stupni a intenzitě agrese. Jedná-li se o jednorázovou či opakovanou situaci. Svou úlohu hraje věk a pohlaví dítěte. Důležitá je i reakce okolí, zda je netečná nebo se je naopak snaží podržet a podpořit. Děti, které jsou opakovaně svědky násilí, vnímají a reagují na realitu zcela jinak.“ (Šimová in Čech a kol., 2011 s. 19)

Rodina má významný vliv na pozdější utváření osobnosti dítěte. Podle toho, jak vše v rodině funguje, jak to dítě vnímá, si formuje určitý obrazec do svého budoucího života. Neustále je mezi námi mnoho týraných dětí, ale nachází se zde i velké procento dětí, jež se stávají přímými svědky domácího násilí. Dle statistik jsou děti přítomny u 69 % případů, ve kterých se hovoří o domácím násilí. Rodina poté neplní svou funkci, tak, jak by správně měla. Štěpánková in Úlehlová a kol. (2009) uvádí dokonce 80 % případů. Každé dítě, které vyrůstá v prostředí domácího násilí, se vždy počítá mezi týrané. Nejdůležitější v této části je především, jak to všechno vidí děti. V první řadě dítě ztrácí pocit bezpečí a jistoty ve své rodině, což je velmi zdrcující. Pocity strachu a úzkosti má v sobě dítě soustavně, protože netuší, kdy dojde k dalšímu útoku agresora. Svět je pro něho krutý a nepředvídatelný. Ve většině případů má dítě nařízené a zakázané o domácím násilí hovořit. Do hlavy dítěte jsou vštěpovány lži, klamy či výhrůžky. Dítě má ale potřebu zamýšlet se nad tím, proč to tak všechno je, jaký je proto důvod a proč k tomu dochází. Jsou-li děti svědkem domácího násilí mnoho let, vytvářejí si pro život postoje, které zásadně ovlivní jejich budoucí vztahy na celý život. Z toho důvodu je v takovýchto situacích nezbytné ostatním naslouchat, obzvláště dětem, nebrat jejich tvrzení na lehkou váhu. I právě dítě, které se nachází, nedaleko může být svědkem, či obětí domácího násilí. (Štěpánková in Úlehlová a kol., 2009; Machálková, 2004)

3.3 Dopady domácího násilí na děti

Domácí násilí má ohromný dopad na děti, i když zrovna nejsou přímou obětí. Bohužel nejsme schopni zcela identifikovat, jak rozsáhlé budou dopady na dítě. Každé dítě vnímá násilí jiným způsobem, je jinak emotivní, odlišně staré při incidentu, má jinou povahu, vztah k rodičům, temperament. Dále se dopad odvíjí dle typu probíhajícího násilí, závisí na jeho frekvenci a intenzitě. Můžeme konstatovat, že každé dítě má jinou odolnost k traumatizujícím situacím. Tato obecná míra se označuje jako frustrační tolerance. „*Je to schopnost vyrovnat se s náročnými životními situacemi a označuje míru zátěže, s níž se člověk dovede bez větších problémů vyrovnat.*“ (Buskotte, 2008, s. 31)

Domácí násilí poznamenává děti dvojnásobně a to přímou a nepřímou viktimizací. Při přímé viktimizaci se jedná o situaci, kdy agresor nejenom útočí na svého partnera, ale i na osobu dítěte. Za typický příklad můžeme uvést situaci, která nastává tehdy, když dítě brání matku a je přitom usmrceno nebo zraněno padajícím nábytkem nebo vrženým předmětem. Orientačně je zjištěno, že 62% synů starších 14 let se pokouší ochránit matku před útoky otce či současného partnera. Naopak u dívek je registrována tendence ukrýt a bránit před násilníkem své mladší sourozence. (Asociace pracovníků intervenčních center ČR, 2016)

V úvahu zde musíme vzít i fakt, že mnoho úrazů nebo neštěstí může nastat ze situace, kdy dítě svého týraného rodiče před agresorem brání - to bývá vlivem sociální izolace rodiče a dítěte, nebo rovněž důsledkem jejich krizově vzniklého spojení, při kterém se z rodiče a dítěte stávají spojenci bránící jeden druhého. (Dunovský a kol., 2005)

Pokud se jedná o nepřímou viktimizaci, tak právě tato byla důvodem pro označení domácího násilí za psychické týrání dítěte. Dítě není vlastním terčem násilí, ocitá se pouze v roli svědka, jestliže vidí a slyší atak nebo vnímá následky incidentu prostřednictvím zranění týraného rodiče. Je dokázáno, že i rodiče, kteří se snaží programově uchránit své děti před situacemi, bývají málo úspěšní. Matka, která je týraná, nemůže být emocionální podporou pro své děti. Děti žijí v soustavné nejistotě a nestabilitě. Adolescenti utíkají opakovaně z domova. (Asociace pracovníků intervenčních center ČR, 2016)

Emocionální následky přímé i nepřímé viktimizace bývají shodné, jelikož dítě bývá vážně psychicky traumatizováno.

Dopady domácího násilí na děti se projevují:

- pocity bezmoci a viny
- depresemi
- nízkým sebevědomím
- nočními můrami
- anxiétou
- agresivitou a impulzivitou

- interpersonálními problémy
- chováním typu Acting Out a zvýšenou nemocností¹ (Asociace pracovníků intervenčních center ČR, 2016)

Dalším těžkým následkem násilí v rodině na psychiku dítěte je ten, že může dojít k internalizaci doma naučených vzorců a forem chování. Například syn, který napodobuje otcovy návyky, se může začít takto chovat ke svým vrstevníkům, ale postupně to může vygradovat k tomu, že se podobným způsobem bude chovat i ke členům vlastní rodiny. Může dojít k přizpůsobení generalizovaně nadřazeného postoje k ženám a opakování stejného konání ve vlastním budoucím partnerském vztahu. (Vágnerová, 2004)

Dcera naopak může zaujmout matčinu pozici oběti a stává se z ní eventuálně riziková žena, která by se obětí mohla stát v budoucnu nebo si může vybudovat natolik negativní vztah k mužům, že vůbec nebude schopna zahájit fungující vztah. Děti z takto postižených rodin nemají správný model partnerského chování, a proto často přejímají ten model, s nímž mají zkušenost.

Vargová (2006) jako příklad změn chování dětí uvádí:

„Jedenáctiletý syn a devítiletá dcera viděli otce, jak napadá jejich matku, sprostě jí nadává, fackuje. Otec fackuje i děti, bije je přes hlavu, posléze v afektu napadl i syna a poranil mu ušní bubínek (protože si nevyčistil zuby). Otec začal kupovat drahé dárky chlapci. Dceři se vysmíval, že je tlustá. Chlapec se výrazně zhoršil v prospěchu, začíná terorizovat spolužáky ve třídě, ponižuje svou sestru jako otec.“
(Vargová, 2006 s. 29)

Za domácí násilí často dávají děti vinu samy sobě a svou energii beznadějně investují do toho, jak zabránit sporům mezi rodiči. Bývají častěji nemocné, k fyzickým příznakům například patří:

- Nespavost

---

¹ chováním typu Acting Out znamená převedení potlačené komunikace do jiného aktu chování, do činu.

- Neklid
- Pomočování
- Časté nachlazení
- Uzavřenost

Ovšem, když jsou děti vyjmuty z traumatizujícího prostředí, tak příznaky zmizí. Jsou náchylné k patologickému a autodestruktivnímu chování např., návykové látky, alkohol, drogy, problémy ve škole, útky z domova a samotářství. (Asociace pracovníků intervenčních center ČR, 2016)

3.4 Typické znaky dítěte žijícího v domácím násilí

Děti reagují ve svém prožívání a chování na prostředí, ve kterém žijí. Pokouší se tomuto prostředí přizpůsobit, aby byly co nejméně tímto prostředím ovlivněny. Vzhledem k tomu, že celá situace týkající se domácího násilí je patologická, není možné najít pro děti zdravý postoj, který by jim umožnil situaci bezproblémově zvládnout. Z tohoto důvodu se u dětí vytvářejí různé strategie, které jsou z dlouhodobého konceptu neadekvátní a vedou mnohdy k dalším problematickým zážitkům. Děti se musejí určitým způsobem poprat s následujícími emocemi jako např. smutek, ambivalence, vztek, pocity viny, úzkost a strach. (Úlehlová, 2009)

Děti reagují na tyto situace tím, že si vytvářejí různé strategie či stavy, které jim pomáhají situaci překonat:

- Deprese – projevení osamělosti, ztráty naděje, ztráty radosti ze života.
- Problémy v chování – hyperaktivita či agresivita, kterou dítě získává pozornost.
- Poruchy příjmu potravy – bulimie, anorexie nebo přejídání.
- Psychosomatické problémy – na těle zobrazují své psychické problémy.
- Problémy se spánkem – nespavost, noční můry, pocity strachu, co se bude odehrávat, až bude spát.
- Disociativní amnézie – částečná ztráta paměti na psychicky zatěžující okolnosti.
- Enuréza, enkopréza, kocktavost. (Úlehlová, 2009)

Vzhledem k tomu, že dětská deprese má rozdílný obraz než deprese u dospělých, byla delší dobu podceňována. Depresi u dětí popisuje Krejčířová následovně:

- **Kojenci** – ztráta zájmu o okolí, smutný výraz obličeje, utlumená mimika i hybnost. Od 6. měsíce tzv. anaklitická deprese jako reakce na dlouhodobou separaci od matky.
- **Batolecí věk** – poruchy jídla a spánku, autostimulační chování, není zájem o hru, negativismus, zesílená separační úzkost; předškolní klid – somatizace – zejména bolesti břicha a hlavy, ztráta zájmu o hru, malý kontakt s ostatními dětmi. Mohou být fantazie okolo témat bolesti, smrti, někdy destruktivní chování;
- **Školní věk** – nízké sebevědomí a sebehodnocení, pocity viny a studu, depresivní témata, zhoršení ve škole. Vedle útlumu může být i projev hyperaktivity, vzdorovitosti. V tomto období již existuje riziko sebevraždy;
- **Puberta a adolescence** – v podstatě obraz deprese jako u dospělých. Vysoké riziko sebevraždy, zneužívání omamných látek, může být i promiskuita.
(Krejčířová, 1997)

Krejčířová dále konstatuje, že můžeme u malých dětí vidět jejich ambivalentní postoje i v ordinaci, kdy dítě chodí v kruzích, přímo se k nám nepřiblíží, chvílemi couvá a pak jde opět do kontaktu. Někdy se objevují nečekané záchvaty vzteku, kterým dítě vyjadřuje úzkost či obavy. Na základě těchto psychických stavů, které trvají delší dobu, se může rozvinout celá řada psychiatrických onemocnění, jako je závislost na návykových látkách, poruchy příjmu potravy, úzkostné poruchy či dokonce psychotické poruchy. Rozdílné jsou také reakce na domácí násilí u chlapců a dívek, zatímco dívky se snaží být nenápadné až neviditelné tak chlapci se projevují mnohdy zlobivým až výbušným chováním, což v dospělosti vede u těchto dětí k převzetí role oběti a násilníka. Tento model samozřejmě nemusí platit u všech dětí stejně. (Úlehlová, 2009)

4 Škola a domácí násilí

Školy a školská zařízení jsou spolu se zdravotnickými zařízeními těmi subjekty, které případy týrání, zneužívání či zanedbávání dítěte nejčastěji oznamují příslušným úřadům.

Mezi organizace a instituce, které se snaží pomoci na prvním místě dětem, bych zařadila především organizace a instituce, které tuto povinnost mají přímo uloženou ze zákona. Jedná se především o školy a školské instituce. Školy sice nemají přímo povinnost dětem pomáhat zvládnout obtížnou životní situaci danou touto problematikou, ale jejich povinností je ohrožení dítěte hlásit. Tím, že si pedagog ohroženého dítěte všimne a domluví mu další kroky k řešení, samozřejmě také dítěti pomůže se lépe se situací vypořádat.

Včasná identifikace domácího násilí v rodině žáka může pomoci k dřívější a efektivnější podpoře a intervenci pro děti a jejich rodiny. Identifikovat rodinu, kde dochází opakovaně k násilí, nemusí být zcela jednoduché, protože viníci mívají dvojitou tvář. Ta jedna tvář je milá, laskavá, ale ta druhá tvář je někdy zlá a hrubá. Naprosto jinak se viníci chovají v domácím prostředí a jinak na veřejnosti. Okolí mnohdy netuší a nemá podezření, že zrovna tento slušný muž by mohl doma někoho tyranizovat, ponižovat či dokonce bít. I oběti se pokoušejí navenek působit vyrovnaně a spokojeně, aby okolí nepojalo podezření, že se něco děje, protože se za násilí stydí. Násilí v rodině se stává tajemstvím, jakýmsi tabu, o kterém nikdo, včetně dětí, nehovoří. (stopnasili.cz, 2014)

Jestliže chceme tento fenomén v naší společnosti zásadně snižovat, je nezbytné se primárně zaměřit na děti školního věku a pomocí systematické práce dětem vybudovat nezkreslený obraz o problematice násilného chování. Děti by se měly naučit, jak rozpoznat elementy nebo specifické znaky násilného chování a také jak násilí vhodně předcházet. Je velice důležité, aby se děti naučily pracovat se svými emocemi a dokázaly je ovládat, jestliže jsou domácím násilím zasaženy. Zvládnutí těchto kompetencí by mělo napomoci ke včasnému rozpoznání tohoto jevu. Je zcela zřejmé, že získání tohoto cíle, bude na svých bedrech nést škola! (stopnasili.cz, 2014)

Teorie se zásadně liší od současně praxe vzhledem k tomu, že se změnila společnost, hodnoty, životní styl a sociální postavení rodin, změnila se úloha školy a učitelů. Ti nezastávají jen výuku dětí, ale i výchovu dětí. Zvyšuje se počet neúplných a dysfunkčních rodin. Narůstá domácí násilí, týraní, zneužívání a agresivita dětí. Na děti působí negativní jevy v rodině, ve veřejném životě, ale i v médiích. Nastávají problémy, na jejichž řešení nejsou pedagogové připraveni, zvláště pedagogové vyššího věku. Děti jsou dnes také jiné, často trpí poruchami učení, chování a vyžadují individuální přístup. Někdy není možné, aby učitel učil všechny děti ve třídě stejným způsobem, musí požádat o pomoc odborníka. (Sedlák, 2008)

Škola nejen uskutečňuje výuku a výchovu dětí, ale v současné době ji zatěžují nároky nadřízených orgánů – v podobě zákonů, vyhlášek, norem, oběžníků, statistik, vyplňování dotazníků a hlášení. Stále více pokulhávající, přitom tak velmi důležitá, je spolupráce mezi školou a rodinou. Rodiče mají zákonem stanovenou péči o dítě. Často argumentují tím, že kvůli pracovnímu vytížení trpí nedostatkem času na děti. Přenechávají řešení výchovných potíží na škole. Pedagog je také jen člověk. V ojedinělých případech se bohužel stává, že rostoucí zátěž, stres pedagogů a rozdílné vnímání role žaka a pedagoga vyústí v konflikt. Škola se musí vyrovnat i s touto situací a najít optimální řešení problému ke spokojenosti obou stran. Navíc je stále jednou z nejdůležitějších institucí, co se týče odhalování domácího násilí. (Sedlák, 2008)

4.1 Role pedagoga

Role pedagoga, jak jsem již uvedla, se v poslední době velmi změnila. Tvrdí se, že škola by v žádném případě neměla nahrazovat funkci rodiny – to je teorie. V praxi velmi často právě pedagog napravuje chyby rodičů.

Pedagog se při svém zaměstnání s dětmi někdy setkává s následky domácího násilí, ale většinou je stěží odhalí. Identifikace domácího násilí je totiž velmi náročná. Pro pedagoga může být těžké poznat, že se opravdu jedná zrovna o domácí násilí, třebaže mnohdy nějaké příznaky registruje.

Důvodem jeho občanského selhání může být nadměrná pracovní vyčerpání, špatná nebo i žádná spolupráce rodiny s pedagogem, minimální odborná připravenost v tomto tématu a omezená schopnost efektivně zasáhnout. Pedagog musí být vnímavější vůči zájmům a potřebám dítěte, aby dítě ve škole mělo tu hodnotu, kterou mu přisuzuje J. A. Komenský, tj.; vyšší než hmotné statky a požitky. (Matějček, 1995)

Přístupná pedagogická literatura je ve vymezení termínu násilí či domácí násilí velmi strohá. Pedagogům často chybí znalost příslušného zákona v souvislosti s termínem násilí či domácí násilí. Nemají dostatek poznatků a informací. Někteří si dokonce nebezpečí násilí nepřipouští a ve výchově násilí striktně odmítají. Rozdílně přistupují k danému problému pedagogové mladšího věku oproti pedagogům starším. Rozdílné řešení domácího násilí je i z hlediska umístění školy, např. ve škole v malé obci (kde se všichni znají) a ve škole v krajském městě (kde je více příležitostí pro vznik domácího násilí). (Sedlák, 2008)

Pedagog, pokud má podezření na domácí násilí nebo trestný čin týrání, by se měl zaměřit na příznaky v oblasti fyzické, psychické, sociální a sexuální. Věnovat jim náležitou pozornost, rozlišit intenzitu a výskyt. (Sedlák, 2008)

Správný pedagog musí vědět něco o diagnostice, o komunikaci, jak předcházet konfliktům nebo je řešit a hledat možnosti sebevzdělávání se v této problematice. Pokud žáci a rodiče pocítí, že zájem pedagoga je opravdový a chce jim kvalifikovaně pomoci, dochází k jejich lepší důvěře v pedagoga a k jejich dobré spolupráci. (Sedlák, 2008)

Co může dělat pedagog, jestliže má podezření na domácí násilí, týrání dítěte a rodiče odmítají se školou spolupracovat?

Pokud pedagog zjistí, že dítě vykazuje znaky specifické pro různé druhy násilí a mohlo by být ohroženo násilím v rodině nebo mu dítě tuto skutečnost samo přizná, musí rozpoznat, zda dítěti hrozí bezprostřední nebezpečí nebo i opakování násilí. Potřebuje znát historii násilí v rodině. Pedagog by neměl jednat ukvapeně, pod vlivem emocí, okamžitě a rázně zasahovat. Měl by si být opravdu jistý, že se jedná o problém, což je asi nejtěžším momentem při odhalování domácího násilí. Pedagog se musí rozhodnout, zda jde např. o přehánění dítěte, nebo zda je dítě opravdu v ohrožení. Dále je důležité dítěti napomoci zbavit se strachu, úzkosti a pocitu viny. Snaží se dítě podpořit slovy:

- Že je statečné, že vám vše řeklo.
- Že je vám líto, co zažilo.
- Že to není jeho chyba.
- Že se mu pokusíte pomoci.

Následně pedagog pokládá dítěti otázky s cílem zjistit od dítěte, co se vlastně stalo:

- Pověz mi, co se stalo.
- Kdepak jsi přišel k tomu „škrábanci“?
- Copak to máš za modřiny? (stopnasili.cz, 2014)

Pedagog má ohlašovací povinnost, tzn. že by měl své podezření oznámit řediteli školy. Škola by měla v první řadě zkusit komunikovat s obětí domácího násilí a přinutit ji situaci řešit hlavně v zájmu dítěte např. odkázáním na centra pomoci pro oběti domácího násilí. Jestliže rodič odmítá spolupracovat nebo komunikovat, má škola v případě podezření na trestný čin povinnost dát podnět sociální pracovníci, případně policii a informovat Odbor sociálně-právní ochrany dětí. Návrh je možný podat i přímo státnímu zastupitelství a jako oznamovatel požadovat, aby byla škola nadále informována o přijatých opatřeních ve lhůtě do 30 dnů. Povinností školy je popsat skutečný stav, který je příčinou podezření na trestný čin a vychází z okolností a ze situace, z jaké se o podezření na spáchání trestného činu dozvěděla. V případě, že se trestný čin neprokáže, nemůže být pracovník školské instituce odsouzen za pomluvu. Odbor sociálně-právní ochrany dětí musí zachovat mlčenlivost o oznamovateli. (stopnasili.cz, 2014)

4.2 Poradenské služby ve školách a školských zařízeních

Poradenský systém v ČR je založen na několika pilířích:

1) Činnost školních poradenských pracovníků na školách bývá označována termínem „školní poradenské pracoviště“. Nejedná se však o samostatnou organizační jednotku v

rámci škol. Školní poradenské pracoviště je tvořeno činností školního metodika prevence a výchovného poradce. V rozšířené verzi školního poradenského pracoviště je činnost metodika prevence a výchovného poradce, doplněna také o činnost školního speciálního pedagoga či psychologa. Některé školy dokonce zaměstnávají oba školní poradenské specialisty (školního psychologa a speciálního pedagoga), a to buď z vlastních zdrojů, nebo z různých grantů a dotací EU.

2) Druhým pilířem poradenského systému ve školství jsou tzv. školská poradenská zařízení. Tvoří je pedagogicko-psychologické poradny a speciálně pedagogická centra. Tato zařízení zajišťují činnosti a služby pro děti, žáky, studenty a jejich zákonné zástupce, školy a školská zařízení. Mezi ně patří: speciálně pedagogické, pedagogicko-psychologické, preventivně-výchovné, informační, diagnostické, poradenské, metodické zařízení a ta zařízení, která napomáhají při volbě vhodných vzdělávacích postupů. Spolupracují s orgány sociálně právní ochrany, zdravotnickými zařízeními, soudy (<http://www.msmt.cz>)

4.3 Prevence (preventivní programy)

„Ani sebedokonalejší právní rámec nesníží počet obětí, nebude-li provázen cílenou změnou společenských vztahů spočívající v jejich kultivaci.“ (Huňková, Voňková, 2004, s. 190)

Nejen podle mého názoru je vždy zcela jistě účinnější danému problému předcházet, než následně léčit jeho následky – tedy předejít jeho vzniku, potlačit jej v zárodku, nedat mu šanci, nedat mu půdu, v níž by mohl zapustit své kořeny. K tomuto řešení by měla napomoci metodika primární prevence a sní spojené preventivní programy, aktivity a odborné přednášky. (Dytrych, 1995)

Primární prevence podle definice Světové zdravotnické organizace znamená počínat si tak, aby nedocházelo k jistému neblahému společenskému fenoménu. Prvořadým cílem primární prevence tedy není stíhat a potrestat pachatele násilného chování, ale určitému násilnému chování předcházet a pokusit se s pomocí preventivního zaměření snižovat tento negativní fenomén v celé naší společnosti. (Dytrych, 1995)

Prevenici fyzického, sexuálního a emocionálního násilí dělíme na primární, sekundární a terciární. Primární prevence zahrnuje především poradenské, volnočasové, osvětové a vzdělávací aktivity zaměřené jak na laickou, tak i na odbornou veřejnost. Sekundární prevenci formuje cíleně zaměřená informační a poradenská činnost, vedení linek důvěry, manželských či psychologických poraden. Terciární prevence spočívá zejména v resocializaci kriminálně narušených osob a napomáhá při získávání sociální, sociologické a ekonomické samostatnosti.

Na prevenci se podílejí státní subjekty, především policie, ministerstva, soudy a instituce nestátní povahy, obvykle neziskové organizace pomáhající obětem domácího násilí, manželské a rodinné poradny či církevní organizace.
(www.prevencekriminality.cz)

4.4 Primární prevence

Jak již bylo uvedeno, hlavním cílem primární prevence v oblasti domácího násilí je minimalizovat pravděpodobnost výskytu a vzniku poškození. Z hlediska zaměření primární prevenci můžeme rozdělit na specifickou a nespecifickou. Specifická primární prevence se zaměřuje zejména proti rizikům vedoucím ke zrodu poškození. Naopak nespecifická primární prevence se zaměřuje na podporu zdravého vývoje dítěte a rodiny. (Provazníková, 1995)

Zaměření a metody primární prevence jsou různorodé a přibližně je lze rozdělit do čtyř základních skupin: široká osvěta veřejnosti, vzdělávání rodičů, vychovatelů a pedagogů, pregraduální výchova pedagogů, lékařů a výchova dětí a mládeže. (Provazníková, 1995)

Široká osvěta je založena na kvalitní informovanosti veřejnosti o dané problematice. Podstatnou úlohu v této oblasti sehrává tisk, média, sdělovací prostředky, škola a také všechny organizace, které se danou problematikou dětí zabývají. (Provazníková, 1995)

První informační a osvětová kampaň proti domácímu násilí v České republice se uskutečnila v roce 2001 v souvislosti se zprovozněním krizové telefonické linky pro

oběti domácího násilí - DONA. Jejím iniciátorem se stalo občanské sdružení Bílý kruh bezpečí a společnost Philip Morris ČR, kteří chtěli touto kampaní upozornit na nepřijatelnost tohoto jevu. Prostřednictvím 700 billboardů, reklam v tisku a reklamních spotů v televizi byla kampaň určená laické veřejnosti, ale zároveň byly také rozšiřovány manuály a letáky mezi veřejnost odbornou, zejména lékaře a sociální pracovníky. (www.donalinka.cz)

Vzdělávání rodičů, pedagogů a vychovatelů v této části klade důraz na rodičovské a profesionální odpovědnosti jednotlivých aktérů. Odpovědnost spočívá v aktivním získávání informací o právech dítěte, v zabezpečování přiměřené péče odpovídající věku dítěte. S tím souvisí v neposlední řadě i vytváření adekvátního výchovného prostředí. (Provazníková, 1995)

V rámci pregraduálního vzdělávání lékařů a pedagogů je potřeba zajistit kvalitní výuku o podpoře zdraví a zdravého vývoje dětí a mládeže. Lékař, pedagog či vychovatel by měl disponovat znalostmi o obecných a vývojových zákonitostech a zvláštích dětí a mládeže. (Provazníková, 1995)

Je nutné se zaměřovat na výchovu dětí a mládeže ve školách. Dítě musí být informováno o možných rizicích poškození jeho zdraví a jak tomuto předcházet. Velmi důležité je vytvářet pro děti a mládež zajímavé programy pro volný čas, využívat jejich tvůrčí aktivitu a tím měnit jejich pasivní přístup k zábavě. (Provazníková, 1995)

Vzhledem k výše uvedenému je primární prevence opravdu důležitou součástí boje proti násilí na dětech, ale samozřejmě i proti násilí obecně. Na této prevenci by se měly podílet všechny instituce poradenských služeb, včetně školy. Jde o to, aby bylo informováno nejen dítě, ale také proškolený pedagog, aby mohl spolupracovat s dalšími institucemi a orgány a dítěti pomoci. V praktické části práce se proto zabývám právě tím, jak funguje systém, který by měl dítěti a rodině v této situaci pomáhat, a to jak z pohledu pedagogů, tak z pohledu policistů, preventistů nebo pracovníků OSPODU.

Praktická část

5 Průzkumné šetření

Pro praktickou část práce bylo zvoleno průzkumné šetření, které doplní výše uvedený teoretický obraz. Vzhledem k tomu, že se jedná o téma, které není příliš probádané, protože je citlivé, byl zvolen kvalitativní výzkum, který umožňuje získat více informací.

V průzkumném šetření se zabývám zejména tím, jak je téma domácího násilí zpracováno na školách, jak postupují jednotliví pracovníci při podezření na domácí násilí, jak často se s ním setkávají, jak funguje systém prevence a zda je tento systém dostatečný.

5.1 Stanovení výzkumného cíle, výzkumných a tazatelských otázek

Cíl výzkumu:

Výzkumným cílem této práce je zjistit, jak hodně se o problému domácího násilí hovoří mezi žáky základních škol. Jak dalece jsou informováni učitelé, pedagogičtí pracovníci a výchovní poradci. Jakou úlohu v této problematice zaujímají. Jaká přijímají opatření, pomocí nichž případy domácího násilí efektivně eliminují.

Výzkumné otázky:

VO1: Jak postupují jednotliví pracovníci, když mají podezření na domácí násilí?

TO1: Jaké varovné signály vyvolají u respondentů podezření na domácí násilí?

TO2: Koho informují, pokud mají podezření na domácí násilí?

VO2: Jaká doporučení mají respondenti pro školy týkající se této problematiky?

TO1: Čemu by měli věnovat pedagogové pozornost podle respondentů?

TO2: Jak často absolvují pedagogičtí pracovníci školení na toto téma?

TO3: Věnují se školy dostatečně tématu domácí násilí?

VO3: Jak probíhá prevence proti domácímu násilí na školách? Jak tuto problematiku vnímají samotní odborníci?

TO1: Jak často se školy věnují prevenci a preventivnímu šetření?

TO2: Jaké preventivní programy jsou využívány na školách? Jak často jsou využívány?

VO4: Jak často se jednotliví pracovníci setkávají s problematikou domácího násilí, kde je účastníkem dítě?

TO1: Jak často se setkávají respondenti s domácím násilím, jehož účastníkem je dítě?

TO2: O kolik případů se řádově jedná?

TO3: Kolik z nahlášených případů se ukáže jako opodstatněné?

V příloze je přiložena osnova polostrukturovaného rozhovoru.

5.2 Hlavní výzkumná strategie / metoda výzkumu, technika výzkumu

5.2.1 Výzkumná strategie / metoda - kvalitativní metoda

Podle Švaříčka a Šed'ové je kvalitativní výzkum: „*proces zkoumání jevů a problémů v autentickém prostředí s cílem získat komplexní obraz těchto jevů založených na hlubokých datech a specifickém vztahu mezi badatelem a účastníkem výzkumu. Záměrem výzkumníka provádějícího kvalitativní výzkum je za pomoci celé řady postupů a metod rozkrýt a reprezentovat to, jak lidé chápou, prožívají a vytvářejí sociální realitu.*“ (Švaříček a Šed'ová, 2007, s. 17)

Přednosti této metody jsou: získání podrobného popisu a vzhledu při zkoumání jedince, skupiny, události či nějakého fenoménu; zkoumá fenomén v přirozeném

prostředí; umožňuje sledovat procesy a navrhopvat teorie; dobře reaguje na místní situaci a podmínky; hledá lokální příčinné souvislosti. Nevýhodou použití této metody je to, že získané znalosti nemusí být zobecnitelné na populaci či na jiné prostředí; je těžké provádět kvantitativní predikce a testovat hypotézy či teorie; sběr dat a jejich následná analýza patří mezi časově náročnější etapy; výsledky jsou snadněji ovlivněny výzkumníkem a jeho osobními preferencemi. (Hendl, 2008)

5.2.2 Výzkumná technika – polostrukturovaný rozhovor

Polostrukturovaný rozhovor (rozhovor s návodem) je částečně řízený rozhovor. Návod zde představuje seznam s předem připravenými otázkami či tématy, které chce výzkumník probrat. Tento návod zajišťuje, že se opravdu dostane na všechna témata, která výzkumníka zajímají. Je na tazateli jakým způsobem a v jakém pořadí získá informace. Dále mu zůstává volnost ve formulaci otázek podle situace. (Hendl, 2008)

Polostrukturovaný rozhovor byl zvolen z toho důvodu, že připravený scénář zajišťuje, že budou probrána témata, o která má výzkumník zájem, ale také umožňuje dodržení podobné osnovy u všech respondentů. Respondenti tedy měli všichni velice podobný rozhovor, s tím, že u každého byly poupraveny otázky tak, aby na ně mohl ze své pozice odpovědět. Využity byly také doplňující otázky dle situace, což právě tato metoda umožňuje. Zvolenou metodu hodnotím jako vhodnou pro získání informací k danému tématu, zároveň je však poměrně časově náročná.

5.3 Výzkumný soubor

Kritériem pro výběr respondentů byla odborná způsobilost a příbuznost s danou problematikou. Z tohoto důvodu jsem si zvolila pracovníky z řad pedagogů, OSPODU, státního zastupitelství, policejních preventistů a koordinátora preventistů.

Výzkumný vzorek tvoří 9 respondentů.

5.4 Výsledky průzkumného šetření

Demografické údaje všech respondentů jsou pro větší přehlednost zpracovány v tabulce č. 1

Tabulka č. 1 Demografické údaje respondentů

Respondenti	Věk	Délka praxe	Oblast
Pán A	35 let	9 let	Pedagog
Paní B	55 let	30 let	Pedagog
Paní C	42 let	13 let	Pedagog
Paní D	43 let	20 let	OSPOD
Paní E	55 let	27 let	Státní zastupitelství
Pán F	38 let	12 let	Policejní preventista
Pán G	33 let	6 let	KoordinátorPrevence
Pán H	45 let	17 let	Preventista
Pán Ch	46 let	15 let	Preventista

Jak postupují jednotliví pracovníci, když mají podezření na domácí násilí?

- *Jaké varovné signály vyvolají u respondentů podezření na domácí násilí?*

Pedagogičtí pracovníci se shodli na tom, že za první varovné signály považují zejména změnu chování, které může být buď utlumené, nebo naopak velmi výrazné. Žák dříve velmi aktivní je najednou bojácný. Naopak dítě dříve bojácné, samotářské je výbušné, podrážděné. Velmi často se u žáků projevuje náhlé zhoršení školních výkonů, záškoláctví či případné útoky z domova. Často si udržují odstup od spolužáků, jsou spíše izolovaní. Bývají úzkostliví, přecitlivělí, plačtiví. Vyhýbají se tělesné výchově,

aby se nemuseli svlékat před spolužáky. Zakrývají tak další varovné signály v podobě modřin, oděrek a jiných poranění.

Pracovnice OSPODU na tuto otázku odpověděly podobně jako pedagogičtí pracovníci a navíc dodaly, že odhalit domácí násilí může kdokoliv a to např. vyslechnutím rozhovoru v dopravě, na ulici, v obchodě či u lékaře.

Ostatní respondenti na tuto otázku odpověděli, že za varovné signály považují náhlou změnu chování a fyzické známky na těle v podobě modřin, podlitin apod.

- *Koho informují, pokud mají podezření na domácí násilí?*

Pedagogičtí pracovníci oznamují své podezření na domácí násilí nejdříve výchovnému poradci. Poté je informován školní psycholog, metodik prevence a samozřejmě je informováno i vedení školy. Výchovný poradce na základě podnětu od pedagoga informuje pracovníky OSPODU.

Pracovníci OSPODU se podle výzkumu nejčastěji dozví o podezření na domácí násilí, jehož součástí je i dítě právě od školních zařízení. Je nařízen postup, kterým se OSPOD řídí. Pracovníci na základě oznámení udělají v rodině sociální šetření a zjišťují, co se v rodině děje. Stejně šetření provádějí ve škole, probíhají konzultace s kolegy nebo dalšími odborníky.

Pracovníci státního zastupitelství se o domácím násilí dozvědí, až v momentě, kdy jim policie oznámí, že bylo podáno trestní oznámení, které může podat kdokoliv např.: sousedé, přátelé či známí, kterým není lhostejné, co se kolem nich děje. Po oznámení policií zakládají pracovníci dozorový spis a rozbíhá se prověřování podezření. Na základě důkazů se pak vypracovává obžaloba a předává se věc k soudu. Následně pracovníci státního zastupitelství chodí k hlavnímu líčení a probíhá dokazování. Pro pracovníky státního zastupitelství končí práce ve chvíli, kdy je vynesena rozsudek nad pachatelem.

Jaká doporučení mají respondenti pro školy týkající se této problematiky?

- *Čemu by měli věnovat pedagogové pozornost podle respondentů?*

Všichni respondenti se shodli na tom, že by pedagogové měli více věnovat pozornost všem změnám u žáků - v chování, zhoršení prospěchu, jejich časté únavě, roztěkanosti, zadržávání v řeči, zvýšené absenci či častým fyzickým projevům na těle. Měli by žákům více naslouchat a nebrat jejich sdělení na lehkou váhu.

- *Jak často absolvují pedagogičtí pracovníci školení na toto téma?*

Z výzkumu vyplynulo, že vzdělávání na toto téma absolvuje na škole pouze metodik prevence, výchovný poradce a školní psycholog. Pedagogičtí pracovníci neabsolvují žádná školení týkající se tématu domácího násilí. A to i přesto, že všichni respondenti jsou si vědomi a shodli se na tom, že je důležité v tomto směru pedagogy vzdělávat. Případná školení považují za přínosné. Jsou to právě oni, kteří jsou v nejužším kontaktu se žáky hned po rodičích. Všichni jsou stejného názoru, že pedagogové mohou sehrát klíčovou roli při zamezení dalšího týrání či dokonce zachránit dítěti život.

- *Věnují se školy dostatečně tématu domácí násilí?*

Z rozhovorů vyplynulo, že se školy tomuto tématu věnují jen minimálně a na II.stupni základní školy. Pouze v rámci občanské a rodinné výchovy, která je součástí vzdělávacích osnov. Některé školy nad rámec výuky zajišťují pro své žáky besedy, přednášky či workshopy na dané téma.

Jak probíhá prevence proti domácímu násilí na školách? Jak tuto problematiku vnímají samotní odborníci?

- *Jak často se školy věnují prevenci a preventivnímu šetření?*

Respondenti z řad pedagogů se shodli na tom, že v našem školním systému chybí hlubší prevence. Žáci jsou informováni pouze v rámci vzdělávání nebo v rámci přednášek, besed a workshopů. Prevence je tedy minimální.

Pracovníci OSPODU poukázali na to, že preventivní kontroly může u žáků provádět pouze lékař nikoliv pedagog. Podle pracovníků nejen OSPODU je důležitá informovanost veřejnosti.

Pracovníci z řad preventistů připouštějí, že prevence v oblasti domácího násilí je minimální. Zároveň poukazují na to, že žáci základních škol jsou přehlcneny preventivními programy především týkající se bezpečnosti na silnicích, závislosti na alkoholu či drogách, šikaně a kyberšikaně. Žáci preventivní programy na tato uváděná témata slýchají a absolvují dost často a pravidelně, že oni sami pak už toto berou na lehkou váhu.

- *Jaké preventivní programy jsou využívány na školách? Jak často jsou využívány?*

Z výzkumu vyplynulo, že na školách nejsou využívány preventivní programy. Pouze dotazníky, které jsou použity až při podezření na domácí násilí. Jedinou prevencí je pozorování chování žáků pedagogem.

Policejní preventista dokonce uvedl, že prevence na téma domácí násilí se na základních školách provádí ojediněle. A to na středních školách, a pokud o to sama požádá. Škola jednak musí vměstnat přednášku do výuky a většinou na úkor jiných hodin. Již tak je na žáky dnes kladen velký tlak na učení. Ne každá škola má dostatek finančních prostředků, aby zadávala ještě další prevenci na téma domácí násilí.

Jak často se jednotliví pracovníci setkávají s problematikou domácího násilí, kde je účastníkem dítě?

- *Jak často se setkávají respondenti s domácím násilím, jehož účastníkem je dítě?*

Respondenti z řad pedagogů se s tímto nesečkali nebo jen minimálně. Ostatní pracovníci se shodli na tom, že je to již několik let stejné.

- *Kolik případů se řádově jedná?*

Na tuto otázku všichni odpověděli stejně, že statistiky nemají k dispozici.

- *Kolik z nahlášených případů se ukáže jako opodstatněné?*

Respondenti se shodli na tom, že všechna nahlášená podezření na domácí násilí se ukázala jako opodstatněná.

Policejní preventista prohlásil, že pokud je domácí násilí prokázáno, je zde vždy pachatel známý. Jde jen o to, jak posoudí jeho chování. Zda bylo protiprávní nebo bylo ještě v rámci výchovy či bylo přestupkem nebo trestným činem.

5.5 Popis organizace a průběh výzkumu

5.5.1 Časové vymezení výzkumu

Časový rámec výzkumného šetření byl rozdělen na etapy. První etapou bylo vytvoření osnovy polostrukturovaného rozhovoru. Druhá etapa byla zaměřena na získání kontaktu a souhlasu k rozhovoru, předání informací ohledně rozhovoru a na které otázky je zaměřen. Ve třetí etapě proběhl výběr respondentů a následné plánování rozhovorů dle možností respondenta. Zde bych se chtěla podělit o své poznatky. Za pomoci polostukturovaného rozhovoru s pracovníky, kteří pracují s dětmi a setkávají se s problematikou domácího násilí, jsem chtěla získat potřebné informace k danému tématu. Myslela jsem si, že provedení výzkumu nebude zdaleka tak obtížné, jak se ve skutečnosti ukázalo. Při provádění „předprůzkumu“ možné spolupráce jsem se setkala s ochotou, ale i častým odmítnutím, že na to není čas, že takových rozhovorů a žádostí od studentů mají mnoho atd. Například v Pedagogicko-psychologické poradně v té době prováděli pohovory s dětmi, jejichž matky žádaly o odložení povinné školní docházky a pracovnice musely vyhotovit posudky. Byla jsem odmítnuta. Dále jsem například oslovila mailem několik poboček Bílého kruhu bezpečí. Chtěla jsem zde požádat o rozhovor, konzultovat s nimi téma a nechat si poradit. Neúspěšně, buď neodpověděli, odmítli a v jednom případě nevhodným způsobem. Musím konstatovat, že tato etapa výzkumu nebyla vzhledem k tomu, vůbec jednoduchá. Ve čtvrté etapě došlo na samotné rozhovory. Poslední etapa se zaměřila na vyhodnocení a interpretaci rozhovorů.

5.5.2 Způsob práce s diktafonem

Před každým rozhovorem bylo respondentům vysvětleno, že veškeré poskytnuté údaje budou využity pouze pro studijní účely k sepsání této bakalářské práce, že mají právo na to, být informováni o průběhu výzkumu a kdykoliv mohou odmítnout svou účast ve výzkumu. Respondenti byli ujištěni, že jim bude zaručena anonymita při zpracování dat. Dále byla položena otázka, zda rozhovor může být nahráván. V případě kladné odpovědi byl zapnut diktafon na mobilním telefonu a rozhovor byl nahráván. V

případě záporné odpovědi bylo zapisováno na papír. Poté byly odpovědi přeneseny do počítače.

5.5.3 Způsob přepisu dat a jejich zpracování

Rozhovory, které byly nahrávány za pomoci mobilního telefonu na diktafon, byly doslovně přepsány a ty, které byly psány ručně, byly následně dopsány po paměti. Poté byly všechny rozhovory dále zpracovány podle výzkumných a dílčích výzkumných otázek. Cílem bylo získat více pohledů na jednu otázku, aby bylo možné určitým způsobem hlouběji popsat, jak funguje systém, který má v případě domácího násilí dítě chránit.

5.6 Závěry šetření

Na základě provedených rozhovorů jsem dospěla k přesvědčení, že spolupráce školy, OSPODU, policie a soudu funguje, ne na zcela výborné úrovni, ale funguje. Je důležitá, má smysl a je častým přínosem v řešení problematiky domácího násilí, jehož svědkem či obětí bývá dítě.

Ze zodpovězených otázek vyplynulo, že všichni zastávají stejný názor – role učitele je zde velmi důležitá. Po rodičích je učitel druhá osoba a pro dítě je škola druhý domov. Dítě by mělo mít dostatečnou důvěru k učiteli. Svěřit se mu, co prožívá a cítí. Proto je nesmírně důležité, aby učitel věděl, jak postupovat, dotazovat se. Učitel by měl absolvovat preventivní programy. Z praxe vyplývá, že tomu tak není. Každá škola má jinou vzdělanost učitelů na téma domácí násilí. Většina je již z vysoké školy obecně obeznámena s tématy kyberšikana, šikany a drog. Velmi často se o tomto hovoří. Pokud ovšem chce učitel získat ohledně domácího násilí nějaké informace, musí chtít především on sám a hledat možnost sebevzdělávání se v této problematice. Často ve svém volném čase. Položme si otázku: „Kolik takových učitelů v dnešní době je?“ Dnes nechce většina lidí obětovat čas něčemu navíc a k tomu časové vytížení učitelů je velmi vysoké. Pokud učitel potřebné znalosti a informace získá, nastává další problém, a to v jaké hodině „toto žáky vyučovat“. Jednak je na žáky vyvíjen velký tlak na učení, v době po vyučování se žáci již nedostaví.

Z šetření dále vyplynulo, že pedagogičtí pracovníci neabsolvují školení na téma domácí násilí, přičemž ho považují za velký přínos. Preventivní činnost se na školách dělá, ale poptávka je, jak jsem již několikrát uvedla, zejména po preventivních programech na šikanu, omamné látky a drogy nebo kyberšikanu. Toto potvrdili i policejní preventisté, jak z Chrudimi, tak z Hradce Králové. V Chrudimi dělají prevenci na domácí násilí tak 1 – 2x do roka, nebo pro cílovou skupinu na střední škole. Každá škola je obeznámena, že policie dělá prevenci a je schopna v rámci preventivní akce přednášku udělat. Policejní preventista z Hradce Králové potvrdil, že se zatím nestalo, aby základní škola poptávala přednášku o domácím násilí. Opět požadují školy spíše přednášku na trestní odpovědnost, šikanu a kyberšikanu. Je otázkou, proč to tak je? Školy ty preventivní programy mají, dělají je.

Každá škola má svého preventistu – školního psychologa. Některé školy o preventistech, vědí, hlásí se jim, jiné školy prevenci neřeší. Prevence ve školách probíhá většinou v podobě přednášek, vylepení letáčků na společnou nástěnku, nebo formou rozdaní dotazníků. Je jisté, že když už škola prevenci udělá, je to ojedinělá „akce“, žádná trvalá a na sebe navazující koncepce. Dalo by se říci, že všichni prevenci uznávají, pokud se ovšem dělá prevence krátkodobá, působí krátkodobě. Pokud bude probíhat dlouhodobě, opakovaně, bude mít delší čas účinek, ale také časem pomine.

Jsem toho názoru, že pro školu je daleko větším přínosem vynikající výchovný poradce či psycholog. Takový člověk, který si získá přízeň žáků. Zapůsobí na ně, bude otevřený a bude umět s žáky pracovat, nasměrovat žáky a tím o nich zjistit spoustu informací. Při prováděných rozhovorech bylo také zmíněno, že jinak tuto problematiku řeší učitel s dlouholetou praxí a jinak čerstvý absolvent vysoké školy, který na toto pohlíží s nadhledem.

Domácí násilí není možné podceňovat. Důležité je zaměřit se na prevenci primární. Výchova v rodině je na prvním místě. Vštěpovat dětem od útlého věku, že násilí je špatné, vychovávat je ke vzájemné úctě a respektu. Tělesné tresty nesmí být součástí výchovy. Tak malé dítě nedokáže ještě rozpoznat, zda v rodině dochází k domácímu násilí. Dítě roste, dospívá a v dospělosti kopíruje některého svého rodiče. Z rozhovoru s pracovníci OSPODU vyplynulo, že dochází ke snižování závažnosti toho, co se v rodině

děje, některé chování (ač vykazuje známky domácího násilí) považují za běžné a někdy si dokonce myslí, že si „výprask“ zasloužilo. Jindy se pro dítě toto stává nesnesitelné. Stejně jako násilí mezi rodiči. Děti často vše řeší útekem z domova, nebo nachází východisko v drogách. Dokonce dochází k posttraumatické stresové poruše u dítěte, které prošlo traumatizující událostí. Nemusí být obětí násilí, ale jen svědkem násilí – bytí, znásilnění. Je smutné, že v hodně případech se dětem tyto traumatizující okamžiky vracejí, někdy i po celý život. Na druhém místě v primární prevenci je škola a osvěta v ní, o které jsem se již zmiňovala. Existují preventivní programy, workshopy, kampaně neziskových organizací, zaměřené na domácí násilí. Ty upozorňují na fakt, že děti jako svědci domácího násilí trpí stejně jako děti, které jsou samy týrány. K těmto kampaním měl zajímavou připomínku policejní preventista. Z jeho slov vyplynulo, že kampaně, workshopy, pochody je sice dobrá věc, ale určitě na ně nepřijde dítě s rodiči, které to doma zažívá. Přijde někdo ve svém volném čase? Je ochoten případně za toto zaplatit?

Všichni respondenti se shodli v odpovědi na otázku, co by pomohlo při naplňování cílů preventivních programů – finance, to je základní překážka. Lepší přístup odpovědných ministerstev k prevenci a klást na ni větší důraz.

Na závěr se zaměřím na otázku: „Co je důležité a co by bylo dobré ještě navrhnout s ohledem na téma domácí násilí?“ Je třeba, aby škola, OSPOD, policie, soud řádně spolupracovali, předávali si vzájemně poznatky a řídili se metodickým pokynem při řešení případu domácího násilí. Na ochraně před domácím násilím by se mělo podílet i Ministerstvo práce a sociálních věcí – v oblasti sociální péče o rodinu s dětmi a Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, které by ve spolupráci s ostatními složkami mohlo vypracovat a zařadit daleko více výchovu k nenásilí do osnov základních škol, do povinných předmětů.

Ve výsledku mě prováděné šetření obohatilo o cenné a zajímavé poznatky, které určitě (nejen já), uplatním v budoucím povolání. Pokud budeme jednotně zásady slušného chování, tolerance a vzájemné úcty vštěpovat svým dětem od dětství v rodině, následně pak ve škole, tyto děti a později dospělí, nebudou násilí páchat, nebudou ho přehlížet, ani tolerovat. Ráda bych napsala – nikdy se nestanou účastníkem domácího násilí.

Závěr

Bakalářská práce, nazvaná „Dítě jako účastník domácího násilí“ se, jak název napovídá, zabývá problematikou domácího násilí, jehož častým svědkem nebo dokonce obětí bývá nevinné dítě. Identifikuji zde jednotlivé znaky, typy a formy násilí na dětech, jejich dopady a následky. V úvodu práce jsou vytyčeny cíle, kterých mělo být dosaženo. V rovině teoretické se jedná o přiblížení problematiky domácího násilí, jeho obětí, je zde definováno dítě - jako účastník domácího násilí. Dále se práce věnuje oblasti prevence násilí na dětech, poskytované ve školách, poradenských a školských zařízeních. V rovině výzkumné bylo mým cílem zjistit, jak jsou obeznámeni, jak vnímají a hodnotí problematiku domácího násilí pedagogové, pracovníci OSPODU, policejní preventisté a státní zastupitelé.

První kapitola se zaměřuje zejména na definice domácího násilí, znaky, příčiny, formy a druhy domácího násilí.

Druhá kapitola se věnuje obětem domácího násilí, zaměřuje se na ženy, muže, děti, seniory a osoby zdravotně postižené, které se nacházejí v pozici oběti.

Třetí kapitola se zabývá dítětem jako účastníkem domácího násilí. Dítě v této kapitole zaujímá, jak pozici účastníka, svědka, ale i pozici přímé oběti. Kapitola se dále zaměřuje na dopady domácího násilí na děti a na typické znaky dítěte žijícího v domácím násilí.

V kapitole čtvrté je popsána prevence, preventivní programy a poradenské služby poskytované na školách, školských zařízeních, centrech a je přiblížena role pedagoga v souvislosti s domácím násilím.

V kapitole páté se zabývám výzkumným šetřením, kde zjišťuji formou polostrukturovaných rozhovorů, jakým způsobem a kým je prováděna prevence na školách, jakou úlohu v této problematice zaujímají pedagogové, jak postupují poradny při zjištění domácího násilí na dítěti, zda se děti setkaly s násilím nebo rozpoznají znaky domácího násilí. Odpovědi respondentů na otázky z rozhovorů následně vyhodnocuji.

Cíl bakalářské práce, jak v rovině teoretické, tak praktické byl splněn.

Z šetření vyplývá, že na problematiku domácího násilí, již není nahlíženo jako na věc čistě soukromou. Z původně společenského tabu se stává předmětem veřejné diskuze a dochází k postupným snahám zákonodárců a všech zúčastněných vytvořit přínosné změny v řešení této problematiky, zlepšení přístupu k obětem domácího násilí i k samotné podpoře prevence. Je povinností státu vůči problému domácího násilí zasáhnout a pokusit se ho eliminovat všemi možnými dostupnými prostředky.

Praktický přínos bakalářská práce je v tom, že se snaží seznámit veřejnost s řešenou problematikou domácího násilí a přinutit zaujmout konkrétní stanoviska na školách, která povedou ke zdárnému řešení tohoto problému nebo alespoň k jeho potlačení. V rámci šetření vyplynulo, že se jedná o problém velmi závažný, který nesmí být veřejností přehlížen. Jedná se o děti, tedy o naši budoucnost, tudíž je nutné na problém domácího násilí neustále upozorňovat a veřejně o něm diskutovat. Jedině tak můžeme dospět k účinné prevenci a tento nebezpečný jev řešit.

Seznam použité literatury

- BURIÁNEK, J. a kol. *Domácí násilí- násilí na mužích a seniorech*. Praha: Triton, 2006. ISBN 80-7254-914-6.
- BUSKOTTE, Andrea, VANÍČKOVÁ HORNÍKOVÁ, Lucie, ed. *Z pekla ven: žena v domácím násilí*. Brno: Computer Press, 2008. ISBN 978-80-251-1786-6.
- CONWAY, Helen L. *Domácí násilí: příručka pro současné i potenciální oběti se zákonem č. 135/2006 Sb. platným od 1. ledna 2007*. 1. vyd. Překlad Jana Mandelíková. Praha: Albatros, 2007, 158 s. Albatros Plus. ISBN 978-800-0015-507.
- CONWAYOVÁ, L. Helen. *Domácí násilí. Z anglického originálu Domestic Violence*. 1. vydání. Praha: Albatros. 2007. ISBN 978-80-00-01550-7
- ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2004. Vysokoškolské učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 80-86473-86-4.
- ČÍRTKOVÁ, Ludmila a Petra VITOUŠOVÁ. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů: příručka pro pomáhající profese*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-802-4720-142.
- ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Moderní psychologie pro právníky: [domácí násilí, stalking, predikce násilí]*. Praha: Grada, 2008. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-2207-8.
- DUFKOVÁ, Ivana a Jiří ZLÁMAL. *Domácí násilí se zaměřením na problematiku obětí*. Praha: [Střední policejní škola Ministerstva vnitra, Středisko pro výchovu k lidským právům a profesní etiku], 2005. ISBN 80-239-5686-8.
- DUNOVSKÝ, Jiří, Zdeněk DYTRYCH, Zdeněk. MATEJÍČEK a kol., 1995. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing. ISBN 80-7169-192-5.
- DUŠKOVÁ, Zora, nedatováno. *Vliv domácího násilí a agrese na dítě*. In: *Asociace neúplných rodin*, o.s. ©2011 [online]. [cit. 2016-03-13].
- Děti a jejich problémy: sborník studií*. Praha: Sdružení Linka bezpečí, 2005-^^^ . ISBN 8023944827.
- ELLIOTOVÁ, M. *Jak ochránit své dítě*. 3. vydání, Praha: Portál, 2000
- FORWARD, Susan a Craig BUCK. *Když nám rodiče ničí život*. Praha: Motto, 2008. Populárně psychologická řada. ISBN 9788072464173.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-485-4.

HUŇKOVÁ, Markéta a Jiřina VOŇKOVÁ. *Domácí násilí v ČR z pohledu práva: (efektivnost právních norem ČR posuzovaná vzhledem k cíli ochrany společnosti před domácím násilím)*. Stráž pod Ralskem: Justiční akademie ČR, 2004. ISBN 80-239-6230-2.

KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *Právo proti domácímu násilí*. V Praze: C.H. Beck, 2011. Beckova skripta. ISBN 978-80-7400-381-3.

KONRÁD, Zdeněk a Dezider BANGO. *Metodika vyšetřování trestných činů souvisejících s domácím násilím*. Praha: Vydavatelství PA ČR, 2007. ISBN 978-80-7251-241-6.

MARTINKOVÁ, Milada a Radka MACHÁČKOVÁ. *Vybrané kriminologické a právní aspekty domácího násilí: dva příspěvky k problematice domácího násilí v České republice (empirické poznatky a rozbor vybrané právní problematiky)*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2001. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 80-86008-98-3.

MATOUŠEK, Oldřich, Pavla KODYMOVÁ a Jana KOLÁČKOVÁ, ed. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-818-0.

MATOUŠKOVÁ, Ingrid. *Aplikovaná forenzní psychologie*. Praha: Grada, 2013. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4580-0.

Mlčení bolí: postřehy z desetileté praxe intervenčních center. Ústí nad Labem: Asociace pracovníků intervenčních center ČR, 2016. ISBN 978-80-270-0459-1.

NAUGHTON, Barbara. *Tati, prosím ne!*. Vyd. 1. Frýdek-Místek: Alpress, 2010, 281 s. Klokan (Alpress). ISBN 978-80-7362-584-9.

PÖTHE, Petr. *Dítě v ohrožení*. 2., rozš. vyd. Praha: G plus G, 1999. Zde a nyní (G plus G). ISBN 8086103218.

STEINMETZ, George. *The devil's handwriting: precoloniality and the German colonial state in Qingdao, Samoa, and Southwest Africa*. Chicago: University of Chicago Press, c2007. ISBN 9780226772431.

ŠVARŤÍČEK, Roman a Klára ŠEĎOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.

STRŤÍLKOVÁ, Patricie a Marek FRYŠTÁK. *Vykázání jako prostředek ochrany před domácími násilím*. Ostrava: Key Publishing, 2009. Právo (Key Publishing). ISBN 978-80-7418-020-0.

Studijní materiály dvoustupňového vzdělávacího programu pro terénní sociální pracovníky - stupeň II. Vyd. 2. Brno: Drom, 2004. Terénní sociální práce. ISBN 809034724x.

ŠEDIVÁ, Marie, Drahomír ŠEVČÍK, Michaela ŠTĚRBOVÁ, Vladimír VEDRA a Petra Vitoušová. *Metodický rámec: interdisciplinární spolupráce na místní úrovni při řešení případů domácího násilí*. 1. vyd. Praha: Bílý kruh bezpečí, 2007. ISBN 978-80-239-9449-0.

ŠPECIÁNOVÁ, Šárka. *Sociálně-právní ochrana dětí*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2007. ISBN 978-80-86991-27-6.

ŠPECIÁNOVÁ, Šárka. *Ochrana týraného a zneužívaného dítěte*. Praha: Linde, 2003. ISBN 80-861-3144-0.

ŠEVČÍK, Drahomír a Naděžda ŠPATENKOVÁ. *Domácí násilí: kontext, dynamika a intervence*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-690-2.

ÚLEHLOVÁ, Dagmar. *Problematika domácího násilí pro zdravotnické pracovníky*. Brno: Národní centrum ošetřovatelství a nelékařských zdravotnických oborů v Brně, 2009. ISBN 978-80-7013-502-0.

VANÍČKOVÁ, Eva. *Interpersonální násilí na dětech*. Praha: Úřad vlády ČR, 2009. ISBN 978-80-7440-001-8.

VANÍČKOVÁ, Eva. *Komerční sexuální zneužívání dětí*. Praha: Česká společnost na ochranu dětí, 2004. Růžová linka. ISBN 8023934430.

VANÍČKOVÁ, Eva, Zuzana HADJ-MOUSSOVÁ a Kamil PROVAZNÍK. *Sexuální zneužívání dětí*. Praha: Karolinum, 1999. ISBN 80-7184-878-6.

VANÍČKOVÁ, Eva, Zuzana HADJ-MOUSSOVÁ a Kamil PROVAZNÍK. *Sexuální zneužívání dětí*. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-479-9.

VANÍČKOVÁ, Eva, Zuzana HADJ-MOUSSOVÁ a Hana PROVAZNÍKOVÁ. *Násilí v rodině: syndrom zneužívaného a zanedbávaného dítěte*. Dot. Praha: Karolinum, 1995. ISBN 80-7184-008-4.

VARGOVÁ, Branislava, Dana POKORNÁ a Marie TOUFAROVÁ. *Partnerské násilí*. Praha: Linde, 2008. ISBN 978-80-86131-76-4.

VARGOVÁ, B., kol.: *Od dobrého úmyslu k dobré spolupráci A Manuál pro efektivní interdisciplinární*. ROSA, 2006.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese / Marie Vágnerová*. Vyd. 3., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-802-3.

VOŇKOVÁ, Jiřina a Markéta HUŇKOVÁ. *Domácí násilí v českém právu z pohledu žen*. Praha: proFem, 2004. ISBN 80-239-2106-1.

VYKOPALOVÁ, Hana. *Sociálně patologické jevy v současné společnosti*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2001. ISBN 9788024403373.

Internetové zdroje

Dobromysl.cz: Násilí a lidé se zdravotním postižením [online]. [cit. 2017-06-17].
Dostupné z: <http://www.dobromysl.cz/scripts/detail.php?id=1910>

Domacinasili.cz: REPREZENTATIVNÍ VÝZKUM 2001 - STEM [online]. 0014n. 1. [cit. 2017-02-08].
Dostupné z: <http://www.domacinasili.cz/statistiky/reprezentativni-vyzkum-2001-stem>

Domáci násilí. REPREZENTATIVNÍ VÝZKUM 2006 – STEM [online]. [cit.2017-03-06].
Dostupné z: <http://www.domacinasili.cz/statistiky/reprezentativni-vyzkum-2006-stem/>

Donalinka.cz: Pomoc obětem domácího násilí [online]. [cit. 2017-03-06]. Dostupné z:
<http://www.donalinka.cz/domaci-nasili/reprezentativni-vyzkum-2001/>

Domacinasili.cz: Senioři [online]. 2007 [cit. 2017-03-06]. Dostupné z:
<http://www.domacinasili.cz/ohrozene-osoby/seniori/>

Stopnasili.cz: Pro sociální pracovníky [online]. [cit. 2017-03-08]. Dostupné z:
<http://stopnasili.cz/pomahajici-profese/pro-socialni-pracovniky>

Stopnasili.cz: Děti svědci násilí [online]. [cit. 2017-03-08]. Dostupné z:
<http://stopnasili.cz/pomahajici-profese/deti-svedci-nasili/>

Azrodina.cz: Domáci násilí - jak ho poznat, kde hledat pomoc, jak mu předcházet [online]. 2012 [cit. 2017-04-06]. Dostupné z: <http://www.azrodina.cz/4937-domaci-nasili-jak-ho-poznat-kde-hledat-pomoc-jak-mu-predchazet>

Policie.cz: Domáci násilí [online]. [cit. 2017-04-17]. Dostupné z:
<http://www.policie.cz/clanek/sprava-clanky-domaci-nasili.aspx>

Stopnasili.cz: Pro preventisty ZŠ [online]. [cit. 2017-06-17]. Dostupné z:
<http://stopnasili.cz/pro-skoly/pro-preventisty-zs/>

Stopnasili.cz: Pro preventisty SŠ [online]. 2011 [cit. 2017-04-17]. Dostupné z: <http://stopnasili.cz/pro-skoly/pro-preventisty-ss/>

Msmt.cz: Oblast poradenství [online]. [cit. 2017-04-17]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/oblast-poradenstvi?highlightWords=Poradensk%C3%BD+syst%C3%A9m+%C4%8CR+zalo%C5%BEen+n%C4%9Bkolika+pil%C3%AD%C5%99%C3%ADch>

Prevencekriminality.cz: O prevenci kriminality [online]. [cit. 2017-04-19]. Dostupné z: <http://www.prevencekriminality.cz/o-prevenci-kriminality/teoreticky-uvod/>

Donalinka.cz: Projekt "domáci násilí, [online]. [cit. 2017-04-19]. Dostupné z: <http://www.donalinka.cz/dona-linka/projekt-domaci-nasili/>

Seznam tabulek a obrázků

Obrázek 1: Čtyři fáze cyklu násilí, str. 16

Obrázek 2: Duluthský model kontroly a moci, str. 20

Obrázek 3: Reprezentativní výzkum o domácím násilí STEM pro Bílý kruh bezpečí a Philip Morris ČR, 2006. Str. 22

Tabulka 1: Demografické údaje respondentů, str. 59

Seznam použitých zkratk

ČR	Česká republika
EU	Evropská unie
LGBT	Zkratka označující lesby, gaye, bisexuály a transgender osoby
Např.	Například
OSPOD	Odbor sociálně-právní ochrany dětí
OSN	Organizace spojených národů
PTSP	Posttraumatická stresová porucha
Tzv.	Takzvaný

Seznam příloh

Příloha I. Vzor Informovaný souhlas k účasti na kvalitativním výzkumu

Příloha II. Polostrukturovaný rozhovor - (osnova)

Příloha I.

VZOR

Informovaný souhlas k účasti na kvalitativním výzkumu

Já, níže podepsaný, ... souhlasím se svou účastí v kvalitativním výzkumu na téma: „*Dítě jako účastník domácího násilí*“, který probíhá pro účely sepsání bakalářské práce.

Prohlašuji, že jsem byl předem náležitě poučen o průběhu a okolnostech výzkumu a souhlasím se zpracováním mnou poskytnutých údajů. Zároveň беру na vědomí, že mám právo být plně informován o průběhu kvalitativního výzkumu, mohu kdykoliv odmítnout svou účast ve výzkumu a že je mi zaručena anonymita při zpracování dat.

Podpis:

Příloha II. OSNOVA POLOSTRUKTUROVANÉHO ROZHOVORU

1. ZÁKLADNÍ ÚDAJE

- Informovaný souhlas
- Kolik je vám let?
- Jak dlouho pracujete v této oblasti?

2. PODEZŘENÍ ZE STRANY ŠKOLY ČI PEDAGOGICKO PSYCHOLOGICKÉ PORADNY (PPP)

- Jakým způsobem Vás škola informuje o podezření na domácí násilí?
- Jakým způsobem spolupracujete s PPP? Jak hodnotíte tuto spolupráci?
- Podle čeho se rozhodujete, zda budete podezření na domácí násilí prověřovat?
- Jak probíhá prověřování podezření?
- Jaký je postup?
- Jakou roli mají rodiče při prověřování podezření? Je třeba je nějak oslovovat?

3. DOPORUČENÍ PRO ŠKOLY

- Čemu by měl věnovat učitel u dětí pozornost, aby nepřehlédl dítě, které je v ohrožení?
- Poskytujete ve školách v tomto směru nějaké školení či poradenství?
- Co obsahuje vzdělávání pro učitele v tomto tématu? (Jestli nedělají vzdělávání, tak proč? Co tomu brání? Co by pomohlo, aby ho mohli dělat?)
- Jak znají školy a učitelé postupy při podezření na domácí násilí?

- Zdají se Vám dostatečně informovaní o tématu?

4. PREVENCE

- Existují např. nějaké dotazníky, kterými lze odhalit znaky domácího násilí?
- Jakými dalšími způsoby můžete ve Vašem útvaru přispět k odhalení domácího násilí?
- Zajímáte se o to, zda je ve škole nastaven systém podpory pro děti? Tj. zda děti vědí, kam se mají obrátit v případě problémů?

5. PREVENTIVNÍ PROGRAMY

- Co si od preventivních programů slibujete? Co je jejich hlavním cílem?
- Jak se daří tyto cíle naplňovat?
- Co by Vám pomohlo k tomu, abyste cíle naplňovali?
- Které překážky pozorujete při snaze o naplnění Vašich cílů?

6. DÍTĚ JAKO ÚČASTNÍK DOMÁCÍHO NÁSILÍ

- Jak často se setkáváte s případy domácího násilí u dětí? Jak vidíte trendy v této oblasti? Setkáváte se s násilím více nebo méně než dříve?
- Máte nějaké statistiky? Kolik škol z (Pardubic) tyto případy nahlásilo za poslední rok?
- O kolik dětí se procentuelně jedná?
- Kolik z nahlášených podezření se ukáže jako opodstatněné?
- Čím považujete svoji práci za uzavřenou? Jak často se podaří případy domácího násilí „uzavřít“?